

**T.C.
MİMAR SİNAN
GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ PROGRAMI**

**OSMANLI VE ARNAVUT KAYNAKLARINA GÖRE ARNAVUTLUK'TA
1911 MALİSÖRLER İSYANI
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan :
20076154 Hasan BELLO**

**Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Ömer İŞBİLİR**

İSTANBUL 2009

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa no.</u>
Önsöz.....	III
Özet.....	IV
Summary.....	V
Kısaltmalar.....	VI
Harita listesi.....	VI
Fotoğraflar listesi.....	VII
Giriş.....	1
I.BÖLÜM: Büyük Malesiya İsyanına Doğru	
I- XIX. Yüzyılın Sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünyadaki Konumu ve Arnavutlar.....	6
A - Arnavut Milli Birlik Hareketinin Doğuşu.....	9
B- Sultan II. Abdülhamit Döneminde Arnavut Politikası.....	17
C- Jön Türkler ve Arnavutlar:İttihat ve Terakki Partisinin Yanlış Politikaları.....	24
II.BÖLÜM: İsyân	
I-Büyük Malesiya isyanını hazırlayan sebepler.....	27
A-İdarî sebepler.....	28
B-Siyasî sebepler.....	30
C-Dış tahrikler.....	33
II-Büyük Malesiya İsyanı 1911.....	37
A- Şevket Turgut Paşa ve Ayaklanmayı bastırma çabaları.....	41
B-Terenc Toçi Hükümeti ve Arnavutluk Bağımsızlık Deklarasyonu.....	44
C- Sultan V.Mehmet Reşad'ın Kosova Seyahati.....	45
D-Greçe Memorandumu.....	48
III.BÖLÜM: İsyanı'n sonu	
I-1911 yılın Arnavut Katolik Malisörlerin İsyanı sonuna doğru.....	53
A-İşkodra Başpispokosu Yak Serreqi'nin delegasyonu.....	53
B-İsyanın sona ermesi.....	55
C- Arnavut- Osmanlı ilişkilerinde isyanın etkisi.....	56
Sonuç.....	58

Ekler.....	60
Kaynaklar.....	76
Özgeçmiş.....	81

Önsöz

Bu çalışmanın amacı, Kuzey Arnavutluk'ta isyan eden bazı Katolik aşiretlerinin Osmanlı İmparatorluğuyla çatışmasına sebep olan unsurların analizidir. Bu isyan, “ 1911 yılındaki Katolik Arnavut Malisörlerin İsyanı” olarak tarihe geçmiştir. Türkiye’de bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar sınırlı iken, Arnavutluk'ta bu konunun daha çok milliyetçi yönü ağırlık kazanır. Biz bu çalışmada her iki dildeki kaynaklardan istifade ederek elimizden geldiği kadar objektif bir değerlendirme yapmaya çalıştık.

İlk bölümde XIX. yüzyılın sonunda Arnavutların Osmanlı İmparatorluğundaki yerini, milli birlik hareketinin doğuşu, II. Sultan Abdülhamit'in Arnavutlara yönelik politikasını ve İttihat ve Terakki iktidara gelişinden sonra Arnavut –Osmanlı ilişkilerinin nasıl olduğunu göstermeye çalıştık.

İkinci bölümde ise isyanın patlak vermesinin sebeplerini analiz etmeye gayret ettik. Kaynaklara göre bu sebepleri üçe ayırdık: 1) İdarî sebepler 2) Siyasî sebepler 3) Dış tahrikler. Ayrıca, bu bölümde isyanın gerçekleşmesi ile isyancılar ve Osmanlı güçleri arasındaki çatışmalar da ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise Osmanlı Devletinin malisörler ile yaptığı anlaşma ve isyanın sonucu ele alındı. Muhakkak ki, kısıtlı zamandan dolayı konu ile ilgili memnun edici ve kapsayıcı bir çalışma gerçekleştirdiğimizi iddia etmiyoruz. Ancak, bu çalışma gelecekte de devam edecek bir gayrettir.

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında bana yaptıkları çok değerli yardımları için Tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Ömer İşbilir'e ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümünde Yeni Çağ Kürsünü Başkanı Sayın Prof. Dr. Abdülkadir Özcan'a teşekkür ediyorum.

Özet

1911 yılındaki Katolik Arnavut Malisörlerin İsyanı, Jön Türklerin kuzey Arnavutlukta uyguladıkları yanlış politikaların bir sonucuydu. Malisörler yarı özerklik statüsünde yaşayan ve Osmanlı-Karadağ sınırı boyunca yerleşen bir nüfustu. İmparatorluğa sadık kalmak şartıyla II. Abdülhamit onlara özel bir statüsü tanımıştı. İttihat ve Terakki'nin bu özel statüsüyü değiştirme çabaları durumun gerginleşmesine sebebiyet verdi, hatta silahlarıyla özgür yaşamaya alışmış malisörler Şevket Turgut Paşa'nın askeri seferi ile karşı karşıya kaldılar. Silahsızlanma çabaları boyunca bazı aşiret reislerine baskı yapıldı ve hapishaneye atıldılar. Karadağ bu durumundan faydalanmaya gayret etti. Kral Nikolla, kendi topraklarını İşkodra vilayetine doğru genişletmeye çalışıyordu. Bundan dolayı Kral Nikolla, isyancıların bir kısmının topraklarına barındırıp korudu. Ayrıca, onları silahlandırdı da. Adriyatik denizinin öbür tarafında nüfuzunu arttırmaya çalışan İtalya da malisörler için özen gösterdi.

Balkan devletleri iki taraflı bir tutum sergilediler. Balkanlar'daki Slav halklarının koruyuculuğunu üsteleleyen Rusya, Osmanlı İmparatorluğuna karşı sert bir vuruşun gerçekleştirme zamanının hala gelmediğine inanıyordu. Avusturya-Macaristan ise, bu isyanın Rusya'nın nüfuzunu arttıracığından endişe ediyordu. Karadağ'dan memnun kalmayan ve Osmanlı imparatorluğunun Avrupa Devletlerinin aracılığıyla yaptığı baskı sonucunda birkaç ay sonra malisörler evlerine döndü.

(Anahtar kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Arnavut, Malisör, İsyan)

Summary

The rebellion of the Albanian Catholic Mountaineers was a consequence of the wrong politics that *jonturks* applied in the North Albania. Mountaineers were a semi autonomous population who used to live in a highland across the ottoman-Montenegrin border. Abdulhamit II had given them a separately status with the condition to be loyal to the empire. İttihat and Terakkis parties efforts to change this status aggravated the situation. Mountaineers, who were used to live free with their arms, now were in front of Şevket Turgut Pasha's campaign. The disarmed drive was followed with maltreatments and imprisonment of some head of families. This situation was utilized by Montenegro. King Nicola was aiming the enlargement of his territory toward Shkodra's vilayet .

That's why he hosted the rebelers and provided them with food and arms.

An interest for the mountaineers expressed also Italy which was looking for e greater influence across the Adriatic. Balkan states were maintaining a double attitude. Russia as a guardian of the Slav in Balkan knew that it was not the right time to give the last hit to the Ottoman-Empire. On the other hand Austro-Hungary was scared that the rebellion will grow up the influence of Russia in the regions.

The rebellers disappointed from Montenegro and because that Ottoman-Empire accepted some of their condition, due to the oppression from the European states, after some month's rebellion they came back in their homes.

KISALTMALAR

AQSH	Arnavutluk Devlet Arşivi
AIH	Tarih Enstitüsü Arşivi-Tiran
a.g.e	Adı geçen eser
bkz	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
HR. SYS	Hariciye Siyasî Evrakı
DH. SYS	Dâhiliye Siyasî Evrakı
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi

Harita Listesi

1.1 Büyük Malesiya, 1911 isyanın meydana geldiği bölge.....	5
---	---

EKLER*

Fotoğraflar listesi:

1.1 Resneli Niyazi Beyin Çetesi	60
1.2 10 Temmuz'da İlan-ı Hürriyet, ahali ve askerın nümayişleri.....	61
1.3 Arnavut Gegalarının 10 Temmuz'da Manastır'ı ziyaretleri.....	62
1.4 Arnavut Toska misafirlerinin 10 Temmuz'da Manastır'ı ziyaretleri.....	63
1.5 Çerçiz ve Adem Beylerin çetesi Arnavut Toskaları.....	64
1.6 Çerçiz ve Adem, Arnavut çetecileri.....	65
1.7 Çete reisleri.....	66
1.8 14 Nisan'da (27 Nisan 1909) cülus-u hümayun-u cenab-ı padişahı'nın Manastır'da hasıl ettiği ilan-ı şadman-ı.....	67
1.9 Ham-i Meşrutiyet olan sevgili Padişah Sultan Reşad Han-ı Hamis Hazretlerinin cülüs-u hümayunlarında Manastır hükümet konağı önünde dua.....	68
2.0 Hürriyetten sonra Debre Kongresi.....	69
2.1 Manastır'lıların Debre Kongresine hareketleri.....	70
2.2 Üsküp ve Metroviçe hattının Arnavutların tarafından işgali.....	71
2.3 1326 (1910) senesi Arnavutluk'a isyan. Drin nehri üzerinde Kâr-ı kadim köprüsü.....	72
2.4 Şevket Turgut Paşa'nın maiyeti. Arnavutlukta cebel bataryasının asilere endahtı.....	73
2.5 Hareket ordusu. Şevket Turgut Paşa ve Hareket ordusu zabitanı.....	74
2.6 Şevket Turgut Paşa ve Manastır erkân-ı askerisi.....	75

* Bu fotoğraflar “Manastır'da ilân-ı Hürriyet 1908-1909”, İstanbul 1997, Yapı Kredi Yayınları, albümünden alınmıştır.

GİRİŞ

Büyük Malesiya'nın Coğrafi, Siyasî ve Sosyo-Ekonomik Konumuna kısa bir bakış

Bir coğrafi birim olarak Büyük Malesiya, Arnavutluk Cumhuriyeti'nin kuzeybatısında yer almaktadır. Kuzey ve kuzeydoğusunda Karadağ, güney ve doğuda İşkodra şehri ile sınırlıdır¹. Bu bölgenin önemli bir kısmı günümüzde hâlâ Karadağ Cumhuriyeti siyasi sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu bölgenin yaklaşık %80'i dağlık ve engebeli arazilerden oluşur. Ovalar ise genelde güneybatıda, İşkodra Gölünün yanında bulunmaktadır. Bu bölgede bulunan en büyük vadiler: Kuru Dere Vadisi, Cem Vadisi, Vermoşi Vadisi ve Lepuşa Vadisidir. Coğrafi konumun dağlık ve iklim şartlarının ağır olması bölgenin geri kalmasına önemli ölçüde etki etmiştir. Ulaşım da aynı şekilde kötüdür, Özellikle kışın köyler kendi aralarındaki ulaşım da zorluklar yaşamaktadır. Arnavutluk'un diğer bölgelerinden ayrılan bu coğrafi (dağlık) özelliği, Buraya Büyük Malesiya (Dağlık) ve burada yaşayan insanlara Malesor (dağlı) ismini verilmesine sebep olmuştur. *

Bu bölgenin nüfusunun çoğu Hıristiyan dinine mensuptur. Hıristiyan Katolik nüfusu 30840 kişi ile nispet olarak 2/3 e tekabül etmektedir. Bölgede yaşayan müslüman sayısı 10747 kişidir. Çok az sayıda (260 kişi) Ortodoks nüfusa da rastlanmaktadır. Osmanlı yönetimi bu bölgedeki dini hoşgörüyü çok önem gösterirdi. Bunu, İşkodra Başpiskoposu 1879'da Fransız bir diplomatla yaptığı bir konuşmada şöyle ifade eder: "Türklerin dini alanda gösterdikleri hoşgörü tamdır ki, bu hiçbir Avrupa ülkesinde görülmez"².

Sosyal yapısına baktığımızda bu bölgenin aşirete dayalı yapısı dikkat çekmektedir. Osmanlı Yönetimi bu aşirete dayalı yapıyı şehirlerarası ulaşımın kolay olduğu bölgelerde, ayrıca sivil ve askeri yönetimlerin güçlü olduğu yerlerde değiştirebilmiştir. Kuzey Arnavutluk'un ulaşılması zor olan bu tür bölgelerindeki

¹ *Gjeografia Fizike e Shqiperise*, Vellimi II, Tirane 1991, s. 51-67.

* Arnavut dilinde "Mal" dağ, "Malisör" dağlı, "Malisiya" dağlık anlamına gelmektedir. Malisörlerin yaşadığı bölgenin oldukça dağlık olmasından dolayı bu isim verilmiştir.

² Peter Bartl, *Myslimanet ne levizjen per pavaresi kombetare*, Tirane 2006, s. 46.

siyasi yapıya neredeyse hiç dokunulmamıştır³. Bu gibi yerlerde dayalı toplum yapısı varlığını korudu. Dışarıdan herhangi bir gücün etkisine kapalı olan bu topluluk, kendi kanunlarına göre hayatını şekillendiriyordu.

Kuzey Arnavutluk'ta "bir arada yaşam", eskiden yazılı olmamakla beraber herkesçe kabul gören, "*Kanuni i Leke Dukagjinit*"(Lek Dukacinin Kanunu) olarak adlandırılan geleneksel kurallar sistemine göre devam ederdi⁴. Osmanlı İmparatorluğu bu bölgelerin kendi örf ve adetlerine dayalı yönetilmelerinen ve aşiret yönetimlerine izin vermesinin yanısıra onu Kuzey Arnavutluk'ta kendi sisteminin bir parçası haline getirdi. İşkodra Vilayetinin bir parçası olan Büyük Malesiya'nın sınırları içinde barınan aşiretler, iç meselelerinde bağımsız davranmalarına rağmen İşkodra'daki Türk Paşa ile sürekli irtibat içindeydiler. Paşa ile aşiret arasındaki ilişkiyi sağlayacak olan "Bölükbaşı" idi. Bölükbaşlarının Müslüman olması ve Paşa'nın İşkodra'daki resmi konutunda yaşıyor olması gerekirdi. Vazife babadan oğluna geçerdi ancak Paşa, isterse "bölükbaşını" değiştirebilirdi. Bölükbaşının aşiretin bütün çıkarların bölge hükümdarının önünde temsil etme, İşkodra'ya gelen bütün aşiret üyelerini Paşa'ya bildirmek, aşireti ve aşiret üyelerini yargıda, ve devletin resmi dairelerinde hem avukat hem de tercüman olarak destekleme gibi görevleri vardı. Bunda başka, askeri harekâtlarda askerin maaşları için para toplamak ve onları askerlere dağıtmak, askerin iaşesini sağlamak, anlaşmazlık ve kan davalarında arabuluculuk yapmak, suçluları cezalandırmak ve aşirete Paşa'nın emirlerini iletmek gibi işlerle de bölükbaşının vazifeleri arasındaydı. Emrine verilmiş polis organları vardı, kendisi ise bu bölgeye ancak aşiretin özel bir izniyle girebilirdi. Bölükbaşının, vergileri toplama yetkisi de vardı. O, vergilerinin üçte birini kendisine ayırabilirdi.

³ Hasan Kaleshi, «Türkler'in Balkanlar'a Girişi ve İslamlaştırma. Arnavut halkının etnik ve milli varlığının korunmasının sebepleri», *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı:10-11,sene:1979-1980, İ.Ü Edebiyat Fak.İst.1981, s. 179.

⁴ Daha geniş bilgi için bkz:*Türk Ansiklopedisi*, 1971, s. 376, *TA* bilgilere göre,töre esasına dayanan bu kanunların düstur haline getirilmesine 12. yüzyılda başlanmış,15. yüzyılda Iskender Beyin çağdaşı Aleksandır Dukagin buna son şeklini vermiştir. Dukagin Kanunu'nun sosyal alanda temel taşı aile,kabile ve kan güttedir.

Bayrak sahibi aşiretler Osmanlı ordusunun yanında yer alarak savaşmak zorundaydılar. Bir ya da birçok aşireti ilgilendiren, savaş veya barış gibi önemli konuların görüşülmesi, mevcut örf ve adetlerin değiştirilmesi için aşiretin veya meclisin toplanması gerekirdi.

Bu meclise her evden bir erkeğin katılması gerekirdi. Meclisin toplanması genellikle hayvanların diğer bölgelere götürülmesi ya da geri geldikleri zaman yani ilkbahar ya da sonbaharda olurdu. Toplum hayatının yasal temelini örf ve adetler ile Leke Dukagji'nin Kanunu oluşturmaktaydı. Mülk ile ilgili suçlarda genelde sadece para cezası verilirdi. Daha ağır suçlarda ise suçlunun aşiretin topraklarından kovulması; evinin ya da tarlalarının yakılması gibi cezalar verilebilirdi. Zarar gören taraf, Bölükbaşıya şikâyet etme hakkına sahipti. Bu durumda ise anlaşmazlığı çözmek için devreye giren Paşa, diğer aşiretlerden bir kişiyi hakim tayin edebilirdi. Öldürme, kaçırma, boşanma, iftira, verilen sözde durmama, yalan beyanda bulunmak gibi suçlar, kan davasının sebeplerindendir. Kan davası, sadece evin erkeklerine değil evine bütününe karşı idi. Kadınlar, kan davalarının bir parçası değillerdi. Onlar, ne öldürebilir ne de kan davasının hedefi haline getirilebilirdi. Kan davaları, savaş durumu veya kilise vb mekanlarda bulunmak gibi belli zamanlar ve yerlerde durdurulabilirdi. Belli durumlarda ve mekanlarda kan davasına son verilmesine Kuzey Arnavutlukta "Besa" (güven, vefa) adı verilirdi. Aynı zamanda Arnavut neslinin devamı içinde önemli bir unsurdu. Çünkü çoğu zaman kan davaları birçok nesli yok ederdi. Kan davaları toplumun sosyal hayatında olumsuz etkiler meydana getirirdi. Bu olumsuzluklardan en çok kadınlar etkilenirdi. Çünkü erkekler kan davası ile meşgul olurken veya kan davalarından saklanırken, kadınlar tarım işleriyle uğraşmak ve evin geçimini temin etmek zorunda kalıyorlardı⁵. Osmanlı imparatorluğu bu durumu bitirmek ve kendi hükmünü kuzey bölgelerine yaymak için uğraşıyordu.

1855- 1856'da Büyük Malesiya ve Dukagjin bayraklarının yönetilmesi için İşkodra'da idari, adli ve askeri yetkilerle donatılan ve bu dağlık bölgelerin

⁵ Peter Bartl, *Shqiptaret*, Tirane 2008, s. 67.

yönetimlerini aşamalı bir şekilde elemekle görevli olan “Cibali Komisyonu” kuruldu. Bu komisyon Osmanlı yönetiminin kanun ve yasalarına dayanıyordu ⁶. 1892 yılındaki “İşkodra Vilayeti Salnamesi”ne göre Büyük Malesia, idari bakımından 10 dağa (cibali) bölünüyordu.

- 1) *Hot Cibali*: İki bayraktan oluşuyor. 500 ev, 50 Müslüman ve 4450 Katolik olmak üzere 4500 kişilik bir nüfusu vardı.
- 2) *Gruda Cibali*: İki bayraktan oluşuyor. 400 ev, nüfusun yarısı Müslüman ve yarısı katolik olmak üzere 3400 kişilik bir nüfusu vardı
- 3) *Kilmend Cibali*: dört bayraktan oluşuyor. 740 ev, 175 Müslüman ve 5850 katolik olmak üzere 6025 kişilik bir nüfusu vardı
- 4) *Kastrat Cibali*: sadece bir bayraktan oluşuyor. 450 ev, 570 Müslüman ve 3130 katolik olmak üzere 3700 kişilik bir nüfusu vardı
- 5) *İşkrel Cibali*: sadece bir bayraktan oluşuyor. 550 ev, 750 Müslüman ve 4500 katolik olmak üzere 5250 kişilik bir nüfusu vardı
- 6) *Rance Cibali*: dört bayraktan oluşuyor. 470 ev, 2782 Müslüman, 280 Katolik ve 260 ortodoks olmak üzere 3722 kişilik bir nüfusu vardı
- 7) *Reş Cibali*: İki bayraktan oluşuyor. 310 ev, 2130 Müslüman ve 820 Katolik olmak üzere 2950 kişilik bir nüfusu vardı
- 8) *Postriba Cibali*: üç bayraktan oluşuyor. 400 ev, 2590 Müslüman ve 450 katolik olmak üzere 3030 kişilik bir nüfusu vardı.
- 9) *İşlak Cibali*: İki bayraktan oluşuyor. 440 ev ve nüfusun hepsi Katolik olmak üzere 3680 kişilik bir nüfusu vardı.
- 10) *Şoş Şale Cibali*: İki bayraktan oluşuyor. 1020 ev, hepsi Katolik olan 6000 kişilik bir nüfusu vardı⁷.

⁶ Kahreman Ulqini, *Bajraku ne organizimin e vjeter shoqeror (fundi I shek.XVII deri me 1912)*, Tirane 1991, s. 16.

⁷ *İşkodra Vilayeti Salnamesi 1892*, s. 66-70.

Büyük Malesiya, 1911 isyanının meydana geldiği bölge

Harita 1.1

1. BÖLÜM

Büyük Malesiya İsyanına Doğru

I- XIX. Yüzyılın Sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünyadaki Konumu ve Arnavutlar

Osmanlı İmparatorluğunun zayıflamasını durdurmak için merkezleştirmeye yönelik uygulamaya koyduğu reformlar beklenen sonuçları vermedi. Dolayısıyla XIX. yüzyılın sonlarında imparatorluğunun iktisadi ve siyasi durumu kötüye gitmeye devam etmiştir. Türk olmayan halkların (milletlerin) ayaklanmaları İmparatorluğun uluslararası arenadaki konumunu daha da zora sokuyordu. Büyük güçler, imparatorluğun topraklarında etkilerini arttırmaya devam ediyorlardı. İngiltere ve Fransa zayıflamış Osmanlı İmparatorluğunu ayakta tutmaya çalışıyor. Rusya ve Avusturya-Macaristan ise onun yıkılmasını istiyordu⁸. Akdeniz'e çıkmayı ve Balkanları kontrol etmek için Boğazların kontrolünü ele geçirmeyi hedefleyen Rusya, “*pan-slavizm*” politikasını öne çıkarıyordu. Balkanlarda yer alan slav halklarını (Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan), Osmanlıya karşı savaşmaları için kışkırtmaya başladı⁹. Balkanlarda büyük slav devletlerinin kurulma planına karşı olan Avusturya-Macaristan'ın ise, bu yarımada'da kendi yayılma projeleri vardı. Almanya ise kendi rakipleri olan İngiltere ve Fransa ya karşı Rusya ve Avusturya-Macaristan'ı çıkartmayı hedefliyor ve onların aralarını düzeltmek için çaba gösteriyordu. Siyasi birleşmeyi gerçekleştikten sonra büyük devletler arasında yer alan İtalya'nın ise, Doğu Adriyatik denizinde kendi emelleri vardı¹⁰.

Bu ortamda, 1875 yazında ilk önce Hersek ve sonra Bosna'da ayaklanma başladı. 1876 yılının ilkbaharında Bulgaristan'da da ayaklanma olmasına rağmen ayaklanma bastırıldı. Hemen sonra Rusya'nın kışkırtmasıyla Sırbistan ve Karadağ,

⁸ *Historia e Shqiperise dhe e Shqiptareve*, Prizren 2001, s. 116.

⁹ Kemal Beydilli, «Balkanlar'da Dönüm Noktası 93 Bozgunu ve Sonrası», *BALKANLAR*, İstanbul 1999, s. 30.

¹⁰ Petrit Nathanaili, *Marredheniet Nderkombetare*, cilt.I, Tirane 2006, s. 400.

Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan ettiler. Bu savaştan da zaferle çıkmayı başaran Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Rusya, kendisi savaşa girmek için hazırlıklara başladı. Bütün bu olaylar XIX. Yüzyıl sonlarında Doğu sorununun (Şark meselesinin) başlangıcını teşkil ediyordu ¹¹.

Doğu Sorununun başlaması, Arnavutlar için yeni, tehlikeli ve çok karmaşık bir durum meydana getirmişti. Balkan devletleri, Arnavut topraklarını bölmek için siyasi ve askerî harekâtlar düzenliyordu. Rusya Osmanlı imparatorluğa karşı savaşa girmeden önce, Balkanlardaki en büyük rakibi olan Avusturya-Macaristan'ın bu savaşa tarafsız kalması için bazı imtiyazlar vermek zorunda olduğunu farkındaydı. 1876 yılında gerçekleştirilen Raihstadt görüşmelerinden sonra, 1877 yılının başında Budapeşte'de Rusya ve Avusturya-Macaristan arası gizli bir antlaşma imzalandı. Buna dayalı olarak Viyana, Rus-Türk savaşında tarafsız kalacağını taahhüt ediyordu. Savaşın bitmesi karşılığında Bosna ve Herzegovina'yı işgal etme hakkını elde etmişti. ¹²

Osmanlı İmparatorluğunun tamamen yıkılması halinde Balkanlarda Avusturya-Macaristan'ın isteği üzerine, Bulgaristan, Rumeli ve Arnavutluk olmak üzere üç devlet kurulması planlanıyordu. Budapeşte antlaşması bağımsız bir Arnavut devletini prensip olarak kabul eden ilk uluslararası diplomatik neticedir ¹³.

Rusya, Budapeşte Antlaşması'ndan sonra, 24 Nisan 1877'de, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etti. Osmanlı Devleti'nin yenileceğini öngören ülkeler, kendi çıkarları doğrultusunda bir tutum aldılar. Rus-Türk çarpışmalarında Rus güçleri Yeşilköy'e kadar geldiler. Durumdan istifade etmek isteyen Sırp ve Karadağlı güçler Osmanlı'ya karşı tekrar savaşa başladılar. Arnavut toprakları olan Kosova ve İşkodra vilayetine kadar geldiler. Sırp güçleri Piroti, Niş, Vranja ve Mitrovica ile Priştina'nın bazı bölgelerini işgal etti. Karadağ güçleri ise Tivari, Dulçin (Ulqini) ve bazı bölgeleri işgal etti. Bu bölgenin halkı ya kovuldu ya da kötü muameleye tabi tutuldu. Camiler meyhaneye ve Katolik kiliseler Ortodoks kiliselere dönüştürüldü.

¹¹ Hüner Tüncer, "Doğu Sorunu" ve Büyük Güçler (1853-1878), Ankara 2003, s. 105.

¹² Norman Rich, *Diplomacia e Fuqive te Medha 1814-1914*, Tirane 2006, s. 335.

¹³ Arben Puto, *Historia Diplomatike e Çeshtjes Shqiptare*, Tirane 2003, s. 13.

Bu durumun karşısında Bab-ı ali ilk önce 31 Ocak 1878 tarihinde Edirne Ateşkesi'ni imzaladı ve 3 Mart'ta Rusya ile Yeşilköy'de Barış Antlaşması'nı imzaladı. Rusya ve Slav ülkelerinin lehine olan bu anlaşma aslında mağlub Türkiyeye kabul ettirilen bir antlaşmadır. Yeşilköy Antlaşmasına göre Osmanlı imparatorluğunun Balkanlardaki topraklarının çoğunu elinden alınıyordu¹⁴. Bu antlaşmada Arnavutlar ayrı bir millet olarak anılmamanın yanı sıra onların yaşadıkları topraklar da diğer ülkeler arasında bölünüyordu. Arnavutların yaşadıkları Osmanlı İmparatorluğu topraklarının yaklaşık yarısı Balkan Slav devletlerine veriliyordu. Yeşilköy(*Ayastefanos*) Antlaşmasına göre Bulgaristan özerklik elde ediyor ve Arnavut topraklarından Korça, Pogradeci, Struga, Dibra, Kerçova, Gostivar, Tetova (*Kalkandelen*), Üsküp, Kaçanik ve Kumanova'yı alıyordu. Sırbistan, Mitrovica'ya kadar olan Kuzey Kosova topraklarını ilhak edecekti. Karadağ ise, Dulçini, Kraja, Anamali, Hoti, Gruda, Kelmendi, Vermoşi, Trepshi, Tuzi, Plava, Gucia ve Rugova'yı alıyordu¹⁵. Arnavut topraklarından geri kalan kısmı ise Osmanlı İmparatorluğunun parçası olarak kalmaya devam edecekti. İngiltere ve Avusturya-Macaristan'a göre Balkanlara daha az ilgi gösteren Almanya, İtalya ve Fransa ise Rusya'nın Ayastefanos Antlaşması ile elde ettiklerini çok fazla buldular. Diplomatik bakımdan izole edilmiş ve kötü ekonomik durumda bulunan Rusya, Avrupa'daki güç dengelerini ciddi şekilde tehdit eden Ayastefanos antlaşmasının gözden geçirilmesi için Uluslararası bir kongrenin toplanmasına yönelik çağrıya olumlu cevap vermek zorunda kaldı.

Alman şansölyesi Bismarck'ın liderliğinde Kongre 13 Haziran 1878 tarihinde Berlin'de açıldı. Kongreye 6 büyük güç olan İngiltere, Avusturya-Macaristan, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya katıldı. Berlin Kongresi, ayastefanos Antlaşmasının yerine geçecek olan Berlin antlaşmasının 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanmasıyla sonuçlandı¹⁶. Toprak düzeltmelerine yönelik bu Antlaşma da, Osmanlı İmparatorluğunun önemli ölçüde toprak kaybetmesine sebep oldu.

¹⁴ Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923*, İstanbul 2001, s. 218-219.

¹⁵ Arben Puto, *Çeshtja shqiptare ne aktet nderkombetare te periudhes se imperializmit (1867-1912)*, cilt.I, Tirane 1984, s. 16-17.

¹⁶ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985, s. 287.

A. - Arnavut Milli Birlik Hareketinin Doğuşu

Ayastefanos Antlaşması, Arnavutluk'ta derin bir endişeye sebebiyet verdi. Bazı etkin gruplar ve vatanseverler Berlin Kongresine kadar geçen süreden Ayastefanos'un durdurulması ve Arnavutların yaşadıkları bölgelerinin parçalanmasına karşı siyasi ve askeri bir direnişin organize edilmesi için yararlandılar. Böylece, Prizren'de Mayıs ayının ortalarında, çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ve Bosna'dan katılımcıların bulunduğu bütün Arnavutluk'tan yaklaşık 300 temsilcinin iştirak ettiği de bir toplantı yapıldı.¹⁷ Prizren'deki Arnavut hareketinde, Osmanlı İmparatorluğunun rolü pek belli değildir. Bu hareketin Bab-ı ali'nin talimatıyla İşkodra valisi olan Hüseyin Paşa tarafından organize edildiği söylenmektedir.¹⁸ Arnavutlardan oluşan (Arnavutların yaşadığı) bölgelerin kopmasına karşı bir direnmenin daha önceden organize edildiğinin bir göstergesi de 1878 yılı başında gizlice kurulan ve daha sonra ismi "Arnavut Devrimci komitesi"¹⁹ olarak kısaltılan "Arnavut milliyetin haklarını Koruması için merkez komitesi" kurulmasıydı²⁰. Kesin olan şey ise, Balkanlardaki topraklarının parçalanmasına karşılık verebilme durumunda olmayan Osmanlı Hükümeti'nin, Prizren'deki Arnavut İttifakı'na göz yumduğudur²¹.

10 Haziran 1878 tarihinde, Prizren şehrinde İlyas Dibra Paşa'nın başkanlığında siyasi ve askeri karakterleri taşıyan bir örgüt olarak, Prizren İttifakı'nın kurulmasına karar verildi. Aynı günde, Arnavutların yaşadığı yerlerin parçalanmasına karşı, İttifakın 13 Haziran'da toplanacağını, Berlin Kongresi'ne bildirilmesine karar verildi²².

¹⁷ *Akte te Rilindjes Kombetare Shqiptare 1878-1912*, Tirane 1978, s. 48.

¹⁸ *Akte te Rilindjes, a.g.k.*, s. 48.

¹⁹ Kristo Frasheri, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit 1878-1881*, Tirane 1997, s. 17.

²⁰ Peter Bartl, *Myslimanet shqiptare, a.g.k.*, s. 146.

²¹ Stavro Skendi, *Zgjimi Kombetar Shqiptar 1878-1912*, Tirane 2000, s. 44.

²² *Historia e Shqiperise II*, Tirane 1984, s. 208.

Aynı zamanda toplanan meclis, topraklarının parçalanmasına karşı kullanılacak silahlı kuvvetlerin kurulması kararını aldı. Bir başka önemli karar, bütün Arnavutların kendi aralarındaki anlaşmazlıkları, kan davaları ve başka uyuşmazlıkları geride bırakacaklarına dair. Arnavut örf ve adetlerine göre sözleşmeleriydi. Prizren ittifakının kurulmasından sonra onun üst organları da seçildi. Başkanlığını İlyaz Dibra Paşa'nın yaptığı Yasama görevini yürütecek Genel Kurul, Abdül Fraşeri, Süleyman Vokşi ve Hacı Şabani'den oluşan yürütme görevinden sorumlu Merkez Komitesi²³.

Bu kararlardan sonra ittifak'ın programını belirlemek ve onaylamak için Genel Meclis çalışmalarına devam etti.

Program hakkında birçok tartışmalar oldu. Abdül Fraşeri'nin başında bulunduğu grup ittifak'ın milli bir karakteri olup, Arnavutların yaşadıkları bölgelerin parçalanmasına karşı savaşmasını öne sürerken, Bosna-Hersek'ten de gelen bazı temsilcilerinin bulunduğu grup ise bu ittifakın pan-islamîk karakteri olması gerektiğini savunuyorlardı. Onlara göre ittifak, aynı zamanda Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhak edilmesine karşı da direniş organize etmeliydi. Bir haftalık tartışmalardan sonra, Padişah'a karşı itaat içinde bulunduğu vurgulanıp, bu örgütün Müslüman bir örgüt olup şeriat'a dayandığını ilan eden bir kararname onaylandı.

İttifak'ın amaçları arasında :

1. Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'a hiçbir toprak parçası bırakılmaması
2. Sırbistan ve Karadağ'dan ilhak edilen bütün Arnavut toprakları geri alınması
3. Berlin Kongresi'ne bir delegasyon gönderilmesi
4. Arnavutluk'a geniş bir özerlik verilmesi
5. Toplanan vergilerin ve askerlerin artık, Osmanlı Hükümetine gönderilmemesi.

²³ *Historia, a.g.k., s .213.*

Bu programın birer kopyası padişaha ve Berlin Kongresi'ne gönderildi²⁴. İttifak' tarafından Berlin Kongresine gönderilen delegasyonda Abdül Fraşeri ve Yani Vreto vardı.

İttifak'ın Merkez Kurulu Prizren'deki işlerine devam ederken diğer katılanlar temsil ettikleri bölgelerine dönüp oralarda askeri birlikler kurmaya başladılar.

Bu esnada Berlin Kongresi Arnavutların isteklerini göz önüne almadan çalışmalarına son verdi. Hatta Almanya şansölyesi Bismark, Arnavut bir ulusun var olmasını reddetmekle kalmayıp Arnavutluk'u sadece bir "coğrafi terim" olarak tanımladı²⁵. Kongre'de Arnavut topraklarının bir kısmının Balkan ülkelerine verilmesine karar verildi. Bu karar Arnavutlar ve Prizren İttifakı tarafından tepki ile karşılandı. Prizen ittifakı Osmanlı Devleti ile Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan arasındaki sınırlarının belirlenmesi için kurulan komisyonların işlerine başlamadan bu planları reddetti. Arnavut milliyetçi liderleri, büyük güçlerin Balkanlardaki emellerini yüzünden, Osmanlı'nın hassas durumunu anlamışlar ve Osmanlı'nın parçalanması durumunda, bundan en zararlı çıkacak olanların Arnavutlar olduğunu görmüşlerdir. Aslında Arnavutluk'un parçalanması kaçınılmaz gibi görünüyordu, çünkü Arnavutluk'ta oluşturulmuş herhangi bir siyasi birlik yoktu. Berlin Kongresi Arnavutluk'un geleceği için seçenekleri ileriye bıraktı. Arnavutluk ya Osmanlı Devletinin bir parçası olarak kalacaktı ya da Balkan devletleri arasında paylaşılacaktı. Arnavutların siyasi bir birliğinin olmamasının yanında, Arnavut topraklarında değişik dinlerin mevcut olması da bu toprakların parçalanmasını kolaylaştırıyordu. Böyle bir durumda, Arnavutların takip edebileceği en emin yol Osmanlı'nın bir parçası olarak kalıp, zamanla bir özerklik kazanmasıydı.

İttifak'ın yürütmesi, Arnavutların yaşadığı bütün bölgelerde bulunan teşkilatlarla gerçekleştiriliyordu. Bu teşkilatlar da en büyük aşiretlerin reisleri (başkanları) yerel yöneticiler ve ulemadan oluşmaktaydı. İttifak'ın en büyük silahlı direnişi, Berlin Kongresi'nin kararlarına dayalı olarak Karadağ'a verilen Plava ve Guçia'nın savunmasında görüldü. Karışıklıkları engellemek amacıyla II. Abdülhamit, Arnavutluk'a, Berlin Kongresindeki Osmanlı delegasyonunda da yer

²⁴ *Akte te Rilindjes, a.g.k.*, s. 40-42.

²⁵ Edwin E.Jacques, *Shqiptaret*, cilt.I, Kadıköy-İstanbul, s. 376.

alan Mehmet Ali Paşa'yı gönderdi²⁶. Mehmet Ali Paşa Arnavut paşalarının bir kısmını, Berlin Kongresi'nin kararlarına karşı direnişten vazgeçmeye ikna etmesine rağmen Prizren İttifakı üyelerinin çoğunluğu bunu kabul etmedi.

Arnavutların ve Prizren İttifakı'nın Osmanlı ile çatışmaya girişmelerini isteyenler tarafından uydurulan bir olay sonucunda Mehmet Ali Paşa'nın postacısı öldürüldü. Bu olay içinden çıkılması zor bir duruma sebep olurken, Mehmet Ali Paşa, Manastır'daki Osmanlı kuvvetlerinden destek istedikten sonra, Prizren'den Gjakova'ya geçmek zorunda kaldı. Gjakova'da, eski askeri arkadaşı olan Abdullah Dreni Paşa'nın kalesine sığındı. Bu sırada Arnavutları itaate davet etmek için şehrin önde gelenleri ile görüşmeler yaptı. Ancak şehri kuşatan silahlı Arnavutlar, Paşadan uzaklaşmasını istediler. Arnavutların bu isteği paşa tarafından kabul edilmeyince silahlı çatışma çıktı 6 Eylül 1878 de çıkan bu çatışmanın sonucunda Mehmet Ali Paşa ve yanındaki askerleri öldürüldü. Bu olay Prizren İttifakı ile Bab-ı Ali arası ilişkileri gerginleştirdi²⁷. Hemen hemen bütün bölgelerde ayaklanmalar başladı. Bu ayaklanmalar Prizren İttifakı'nın içindeki milliyetçi akımın daha da güçlenmesine sebep oldu. İttifak'ın içindeki milliyetçi akımın temsilcilerinin birinci talebi Arnavutluk'un özerkliği ve yeni bir siyasi programın hazırlanması idi. Böylece Dibra'nın teşkilatı ile güney Arnavutluk'taki ittifakın teşkilatlarını temsil eden Abdyl Frasheri arasında cereyan eden görüşmelerin sonunda 5 maddelik talepler listesi hazırlandı:

1. Arnavut topraklarının tek bir vilayette toplanması
2. Arnavutluk'ta çalışan bütün memurların Arnavutça bilmesi
3. Dört yılda bir seçilecek, vilayet merkezinde toplanacak ve ülkenin ihtiyaçlarına ilişkin kararlar alacak bir meclisin kurulması
4. Eğitim sisteminin yayılması ve Arnavutçanın bir eğitim dili olarak kullanılması

²⁶ Süleyman Külçe, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, İzmir 1944, s. 256-259.

²⁷ Xhafer Belegu, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit*, Tirane 1939, s. 56; *Dokumenta Angleze Mbi Lidhjen Shqiptare te Prizrenit dhe Fillimin e Copetimit te Ballkanit (1877-1885)*, cilt.I, Prishtine 1993, s. 117-119.

5. Eğitim ve ulaşım yapılanmalarında harcanması için, vilayetin gelirlerinden belli bir pay ayrılması²⁸.

İlyaz Dibra Paşa'nın başkanlığındaki 9 kişilik İttifak'ın Delegasyonu, Ocak 1879'da bu talepleri sultan Abdulhamit'e sundu. Ancak karşılığında ne ret ne de kabul cevabı olabildi. Bu ise, sultanın söz konusu talepleri hakkında daha önceden bilgisi olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Çünkü önce Kosova valisi olan Seyit Ali Fuat Bey'den haberdar edilmiş. Seyit Ali Fuat Bey'in Sultan'a tavsiyesi, Arnavutluk sorununa özen göstermesi idi. Bunun sebebi de Arnavut halkı gibi sert karaktere sahip olan halkları yönetilebilmesi için onların başında yetenekli ve tecrübeli kişilerin konulması gerekmesiydi²⁹. Sultan Abdülhamit, İttifakın giderek milliyetçi çizgiye kaymasından endişe ediyordu. Kendine sadık bazı kişilerin aracılığıyla İttifak'a dini bir yön vermeye çalıştı.

Prizren İttifakı imparatorluğun parçalanmasına karşı bir direniş gerçekleştirerek Osmanlı Devleti'ne yardım etmenin yanı sıra bu direnişin büyük güçlerin önündeki sorumluluğunu da kaldıracaktı. Arnavutların özerklik talepleri, Ahmet Mithat'ın '*Tercüman-ı Hakikat*' gazetesinin 5 Aralık 1878 tarihli sayısında eleştirildi. Bu özerlik talepleri İslam âlemine karşı bir ihanet olarak değerlendiriliyordu. Ona göre 1,5 milyonluk nüfusa sahip olan Arnavutluk gibi bir ülkenin Rusya'ya karşı direnmesi imkânsızdı. Arnavut milliyetçilere yönelik bu eleştirilere Sami Frasheri 'Arnavutların Osmanlı Devleti'nden ayrılmasını isteyecek kadar hain olmadıklarını ve onların amacı Arnavut topraklarını yabancı işgalcilerden kurtarmak' olduğunu söyleyerek cevap verdi. Ona göre, Arnavutluk'un parçalanması için düşman ülkelerin kullandıkları iki yol vardı: '*güç*' ve '*eğitim*'. Onun için Arnavut toprakları tek bir vilayette toplanarak kültürel asimilasyonun ve güç kullanımının önüne geçilmiş olunacaktı. Sami Frasheri'nin yazdıklarına göre, kendi problemlerini çözmek için Arnavutlar Avrupa'ya değil, Sultana yöneldiler³⁰. Arnavut topraklarının Karadağ ile Yunanistan arasında parçalanma ihtimalinden dolayı

²⁸ Mehdi Frasheri, *Lidhja e Prizrenit*, Tirane 1938, s. 29.

²⁹ Necip Alpan, *Prizren Birliğı ve Arnavutlar*, Ankara 1978, s. 56.

³⁰ "*Arnavutluk*", *Tercüman-ı Hakikat*, 5 kanun-i evvel 1878, s. 2.

Arnavutlar özerklik taleplerinden geçici olarak vazgeçtiler. Gündem, Yunanistan sınırındaki Arnavut topraklarının tehlikede olmasıydı. Bu konuda hiçbir pazarlık ve anlaşmaya yanaşmayacaklarını hem İstanbul'a hem de bazı güçlere iletiler. Şubat 1879'da Osmanlı-Yunan sınırını belirleme görüşmeleri sürerken Arnavutlar Yunan sınırına silahlı kuvvetler gönderdiler. Bu olaydan sonra Abdülhamit Arnavutların tepkisini bahane göstererek görüşmelerinin ertelenmesini sağladı.

Berlin Kongresi'ne katılan ülkeler bu Kongrede alınan kararlarına göre Arnavutluk'un kuzeyinde Arnavut topraklarının Karadağ'a verilmesi için Osmanlı İmparatorluğuna baskı yaptılar. Osmanlı devleti bu bölgelerden kendi güçlerini geri çekerken, Karadağ askeri birlikleri işgale başladılar. Ancak Plave ve Gucia'ya girdiklerinde, Prizren İttifakı'nın güçlü direnişiyle karşı karşıya kaldılar. Bu problemin çözülmesi için Karadağ batılı güçlerden yardım istedi. Güç durumda bulunan Sultan Abdülhamit bölgeye Ahmet Muhtar Paşa'yı gönderdi. Onun amacı, bu bölgelerin kansasız teslim edilmesi için Arnavutları ikna etmektir. Bunun için bölge halkına Osmanlı devleti hem maddi hem de manevi destekte bulunacağına dair garanti verdi³¹. Arnavutlara karşı bu yumuşak tavır, Karadağ ordusu ile Prizren ittifakı arasında silahlı bir çatışmaya sebep oldu. Bu çatışmanın yayılmasını engellemek amacıyla, Berlin Kongresinde katılan ülkeler, bu sorunu gözden geçirmek için 2 Nisan 1880 tarihinde bir araya geldiler. İtalya'nın temsilcisi Kont Corti'nin önerisi; Karadağ'a Plava ve Gucia'nın yerine, Hoti, Gruda ve Kelmendi'nin verilmesiydi. Bu İtalyan temsilcisinin önerisi Osmanlı hükümetinden de kabul görerek, bu topraklarının Karadağ'a verilmesi kararlaştırıldı³². Fakat bu plan, Karadağ ile birleşmek istemeyen Büyük Malesia'nın Katolik kabilelerinin direnişiyle karşılaştı. Hoti, Gruda, Kelmendi, Kastrati ve Shkrelinin temsilcileri, 4 Nisanda toplanarak toprakların Karadağ'a verilmesine dair alınan kararı kınadıklarını büyük güçlerinin temsilcilerine iletiler. İşkodra'daki Fransız konsolosuna gönderilen mektupta: "sahip olduğumuz din, soy ile adetlerimizdeki farklılıklar ve özgürlük, Karadağ'a karşı birleşmemize vesile oluyor. Bize verilen, dil ve adet özgürlüklerimiz gibi imtiyazlara sahip olmamız ve bunları yüzyıllardır sadık kaldığımız Sultan'a

³¹ Arben Puto, Stefanaq Pollo, *The Histori of Albania from its Origin to Present*, London 1981, s. 123.

³² Stavro Skendi, *a.g.k.*, s. 66-67.

borçlu olduğumuzun bir göstergesidir. Biz bunun için gurur duyuyoruz ve bizim statümüzü değiştirmeye çalışacak herkese karşı savaşacağız.” Yazmaktaydı³³.

Kuzey Arnavutluk’un kabile reisleri İşkodra için Tuzi, Hoti ve Gruda dağlarının stratejik önemine dikkat çekerek bu toprakların savunmasından hiçbir zaman vazgeçmeyeceklerini belirttiler. Bu gelişmeler Arnavut – Osmanlı ilişkilerinin gerginleşmesine sebep oluyordu. Karadağ’ın Hoti ve Gruda’ya karşı yenilmesi, bu toprakların Osmanlı Devleti’ne bırakılıp, Karadağ’a Ulqin’in (Dulçin) verilmesini gündeme getirdi (Haziran 1880). Avrupa güçleri, Sultanın Tuzi’yi Karadağ’a teslim etmemesi halinde İzmir’i işgal etmekle tehdit ettiler³⁴. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu’nun Prizren İttifakı’na karşı sergilediği yumuşak tavır, bu ittifakın kontrol’den çıkması ve açıkça Arnavutluk için özerklik talep etmesine sebep oldu. Artık Sultan, Karadağ ile olan sınır sorununa son verilmesi konusunda kararlıydı. Ulqin’in teslim edilmesi, karadan Osmanlı güçlerinin ve denizden büyük güçlerinin donanmasının kontrolüyle mümkün oldu. Arnavut direnişinin bastırılması için bölgeye Derviş Paşa gönderildi. Ulqin’in 1880’de Karadağ’a tesliminden sonra Derviş Paşa, bu direnişin önderlerinden bazılarını İstanbul’a gönderdi³⁵.

Ulqin’in kaybı Arnavutlarda büyük bir öfke uyandırdı. Haziran 1880’de Osmanlı sarayına Arnavutların özerklik talebini ileten çok sayıda telgraf ulaştı. Sultan’ın, Ahmet Muhtar Paşa aracılığıyla Prizren İttifak’ının liderlerine sükûnet çağrılarında bulunmasının da bir faydası olmadı.

Temmuz 1880’de organize edilen bir toplantıda ittifakın bazı üyeleri, Arnavut vilayetlerinin zorla tek bir vilayete birleşmesi için 20-30 bin kişilik bir ordunun kurulmasını savunuyorlardı. Ama bu düşünce Osmanlı ile bir çatışmanın çıkmasına karşı olan diğer grubun itirazı ile karşılaştı. Bu durumun önüne geçmek ve İmparatorluk içinde birlik çağrısı yapmak için İstanbul’dan bazı ulema bölgeye gönderildi³⁶.

Milliyetçi Arnavutların, ittifakın başına, Şeyh Ömer Prizren’i ve yönetime Abdül Fraşeri, Suleyman Vokşi ve Şuayip Spahiu’yu seçerek ittifakın güçlenmesi

³³ Peter Bartl, *a.g.k.*, s. 150.

³⁴ Stavro Skendi, *a.g.k.*, s. 69.

³⁵ Nuray Bozbora, *Shqiperia dhe nacionalizmi shqiptar ne Perandorine Osmane*, Tirane 2002, s. 179.

³⁶ Necip Alpan, *a.g.k.*, s. 70.

için çaba gösterdiler. Prizren İttifakı kendini geçici hükümet ilan edip 20- 30 bin kişilik bir ordu kurdu. Kendi otoritesini, Kosova ve Arnavutluk'un başka bölgelerinde yaydı. İttifakın gidişatı Sultanı korkuttu. Sultan, ittifakın içindeki yakın adamlarının aracılığıyla yöneticilerini kendine çekmeye çalıştı. 25 Mart 1881 tarihinde Osmanlı- Yunan anlaşmazlığının çözümüyle, Sultan Abdülhamit İttifak'a karşı bir tutum sergiledi³⁷. Mart ayının sonunda, Derviş Paşa'nın komutanlığında 20 bin kişilik bir ordu gönderdi. Dağlık bölgelikler hariç, bütün bölge kontrol altına alındı. Abdül Fraşeri ve ittifak'ın bazı yöneticileri tutuklandılar. Sultanın yandaşları ise daha üst makamlara atandılar. Mart- Nisan 1881 tarihindeki askeri sefer Prizren ittifakının sonu oldu. Bu ittifak iki açıdan önemlidir.

- 1) Arnavutlar ilk kez topraklarını savunmak için birleştiler.
- 2) Dünya arenasında ilk kez ayrı bir sorun olarak yer aldılar³⁸.

Prizren İttifakı Ayastefanos ve Berlin kongrelerindeki, Arnavutların yaşadığı toprakların Balkan ülkelerine verilmesine yönelik alınan kararların bir sonucuydu. Organizatörleri ise, bu bölgelerde siyasi ve ekonomik nüfuza sahip olan Bey'ler ve ulema idi. İstanbul'daki üst düzey Arnavut yetkililerinin de büyük katkısı olmuştu.

Sultan, bu toprakları kendi imkânları ile savunamadığı için ilk başta bu ittifakı destekledi. Ancak, diğer balkan ülkelerinin kışkırtmasıyla ittifakın bazı yöneticileri onu Bab-ı Ali ile bir anlaşmazlığa sürüklediler. Onların, Arnavutların yaşadıkları vilayetlerin genişletilmiş özerklik talebi, bu bölgelerinin Osmanlı İmparatorluğundan yakın gelecekte bir ayrılma talebine dönüşmesi tehlikesini taşıyordu. Yukarıda değinilen olaylar Arnavut milliyetçi düşüncesinin doğuşuna ve gelişmesine katkıda bulundu.

Prizren İttifakın dağılmasından sonra bu bölgelerde ciddi herhangi bir olayın meydana gelmemesine rağmen, Arnavut milliyetçileri dilin ve ulusal kültürün gelişmesi için özellikle yurtdışındaki aktiviteleri arttırdılar³⁹.

³⁷ Necip Alpan, *a.g.k.*, s. 70.

³⁸ A.Logorecci, *The Albanians*, London 1976, s. 121.

³⁹ Giovanni Petrota, *Svolgimento storica della cultura e della letteratura albanese*, Palermo 1950, s. 61; G.Schiro, *Storia della letteratura albanese*, Milano 1951, s. 55.

B- Sultan II. Abdülhamit Döneminde Arnavut Politikası

Prizren İttifakı'nın bastırılmasından sonra oluşan siyasi durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun Arnavutların yaşadıkları bölgelerde özel bir politika izlemesine sebep oldu. Daha önce sadrazam (1878) de hariciye nezareti (1879) görevlerinde bulunmuş olan Mehmet Esat Şevket Paşa; 12 Nisan 1880 tarihinde Sultanın Arnavutluk'a yönelik özel politikasının oluşturulmasını teşvik eden bir layiha sundu⁴⁰. Buna göre, Rumeli de Osmanlının hâkimiyeti için Arnavutluk büyük bir destekti. Avrupa'daki güvenlik için Arnavut milletine daha çok güven duyulması lazımdı. Hükümet, bu milletin gücünden ve vatanseverliğinden istifade edebilir, savaşlarda Arnavutların desteğini sağlayabilirdi. Şevket Paşa'ya göre İslamiyet Müslüman Arnavutların hayatlarını motive eden asıl nedendi. Düşmanlara karşı Arnavutlar ile Osmanlı devletinin bağlarını güçlendirmek için Şevket Paşa birtakım reformlar önerdi. Her şeyden önce Arnavutluk'un ekonomik(iktisadi) ihtiyaçlarına dikkat çekti. Arnavutluk'un verimli topraklarında tarım üretiminin artırılmasını ayrıca sıra yol ve köprüler inşa edilmesi gerekiyordu. Kuzey'deki sınır bölgelerinde yaşayan Arnavutlar üzerinden de bazı vergiler kaldırılmıyordu. Bunun yanında komşu ülkelere karşı Arnavutların harap olmadığına yönelik propaganda faaliyetleri arttırılmıyordu. Bu durumda hükümet ikili bir tehdit ile karşı karşıya kalabilirdi. Şevket Paşa, aynı zamanda 20- 60 yaşları arasında olan bütün erkeklerin anavatanın savunması için bir çeşit askerlik yapmaları gerektiğini düşünüyordu. Askerlik Arnavutların doğasına (yapısına) uygundu. Savaşçı bir millet olan Arnavutlar, bu hususta Hıristiyan komşularına nazaran daha üstünlerdi.

Şevket Paşa layihası Rumeli Müslümanlarının eğitimini geliştirmesi gerektiğini savunuyordu. Ona göre son yıllarda Yunan hükümeti, Rum tüccarları ve Avrupalı bankerleri Selanik, Edirne, Manastır, Yanya ve İmparatorluğunun diğer bölgelerinde Yunanca eğitime destek sağlamıştır. Müslüman Arnavut milleti için herhangi bir şey yapılmadığına dikkat çekiyordu. Dolayısıyla, bu halk cahillik içinde

⁴⁰ BBA,YEE 43147

yaşıyor. Bunun için köylerde ilkokullar (sıbyan), şehirlerde ise liseler (idadiye) açılması gerektiğini söylüyordu. Arnavutların İslam dinine bağlılığından istifade eden Bab-ı Ali, Arnavutları Sırbistan'a, Karadağ'a ve Yunanistan'a karşı bir "demir barikat'a" dönüştürmeyi başardı ⁴¹.

Bundan sonra hükümet Rumeli'ye askeri birlikler göndermeye ihtiyaç duymayacaktı. Arnavutlar kendilerini savunacaklardı. Hatta Anadolu'nun kontrol altında tutulması için onlardan askeri birlikler sağlanabilirdi. İslamiyet'e vurgu yapan Sultan Abdülhamit, İmparatorluk içinde yaşayan Müslümanlara önem verdi. Arnavutların çoğunluğu Müslüman olduğu için Arnavutlar, Abdülhamit'in izlediği bu politikaya uyum sağladılar. Tahsin Paşa kendi hatıratında şöyle diyor. "Abdülhamid'in Arnavutlar' a oldukça itimadı ve bunların şecaat ve sadakatleri hakkında kuvvetli bir kaanati vardı. Sultan Hamid'in Arnavutlar'a karşı olan bu itimadı onun için bir siyasetin temelini teşkil ediyordu. Rumeli'de Arnavutlar Abdülhamid siyasetinin bir istihkâmı gibi telakki edilirdi." ⁴² Arnavutların "isyancı" karakterine rağmen, Abdülhamit onları bir engel olmaktan çok yardımcı olarak görüyordu. Osmanlı yönetiminde görev alan idarecilerin büyük bir bölümü Arnavut uyrukluydu. Devlet Müslüman Arnavutları değişik görevlere entegre etmeye çalışıyordu. Diğer taraftan, şoven Balkan ülkelerinin emellerinden korkan Arnavut liderler Osmanlı İmparatorluğunu kendilerinin savunucusu olarak görüyorlardı.

Bu bağlılığın farkında olan Abdülhamit: "Arnavutluk, Rumeli ve İmparatorluğun en önemli ve en dikkat çeken bölgesidir. Ülkenizin güvenlik, barış ve huzuru için İmparatorluk destek ve gücü her türlü saldırı karşısında yanınızda olacaktır. Ticaretin, tarımın ve sanayinin korunması halkın her zaman mutluluk, adalet ve güvenlik içinde yaşaması için Osmanlı Devleti hiçbir zaman yardımını

⁴¹ George Gawrych, *Gjysmehena dhe Shqiponja(Sundimi Otoman,İslamizimi dhe Shqiptaret 1874-1913)*, Tirane 2007, s. 114; Hans Rohde, *Asya için Mücadele*, I.Kitap (Şark Meselesi), İstanbul 1932, s. 45; Aram Aydonyan'a göre: "II.Abdülhamid Arnavutlara Avrupa Türkiyesi'nde "Arnavutlara başkaldırmaya eğilimli unsurları zapteden sert bir polis rolü vermişti"., Balkan Harbi Tarihi, İstanbul 1975, s. 180-181.

⁴² *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*, İstanbul 1999, s. 30.

esirgemeyecektir. Osmanlı topraklarında savaş tehlikesi olduğu zaman Arnavutluk'un savunulması için tüm imkânlarıyla yardıma hazırdır"⁴³ diyerek Arnavut halkına gelişmenin ve var olmanın Osmanlı devletine bağlı olduğunu hatırlatıyordu.

Sultan Abdülhamit, İmparatorluk ile Arnavutlar arasında ilişkilerini daha da güçlendirmek için Yıldız Saray'ının komutanı olarak bugün Karadağ'ın sınırları içinde yer alan Kraya ilçesinden Arnavut asıllı Tahir Paşaya tayin etti⁴⁴. Sultan Sarayının korumalar arasında Araplar ve Boşnakların yanı sıra Arnavutlardan oluşan bir garnizon da yer alıyordu⁴⁵. Sultan Arnavutlarla bir yakınlaşma politikası izliyor ve bunun için Yıldız Sarayında Arnavutlar hakkında olumsuz konuşulmasına izin vermiyordu. Bunu, şu şekilde özetleyebiliriz.

“Arnavutlara karşı sert davranılmasını katiyen tasvip etmem. Hürriyete alışkın olan bu millete karşı, kâfi derecede tecrübe edinmiş ve zulmün isyana sebep olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Nitekim birçok defa valiler delerlere sebep olmuşlardır. Zaten bize pek çok paraya ve kana mal olan bu memlekette, kabalık ve sertlik yerine; iyilik ve dirayetle hareket etmek çok daha yerinde olacaktır. Her ne kadar aralarında bazı Hıristiyan aileler var ise de, Avrupa'da bulunan Arnavutlar, her halükarda itimat edebileceğimiz Müslüman kardeşlerimiz ve en sadık askerlerimizdir. Aralarından fevkalade askerler, fevkalade idareciler yetişmiştir. Saltanatımın etrafındakiler de onlardan değil mi?”⁴⁶. Bu aslında, II. Abdülhamit'in Arnavutlara, İmparatorluğun her savaş ve galibiyetine katılarak tarih boyunca verdikleri katkılarından dolayı beslediği minnet ve şükranın bir ifadesi idi. Arnavutların bir kısmı Hıristiyan olmasına rağmen Sultan bu halka karşı yumuşak bir

⁴³ *Sait Paşa'nın Hatıratı*, cilt.I, İstanbul 1910, s. 415.

⁴⁴ Kasem Taipi, *Zana Popullore*, Shkoder 1933, s. 50.

⁴⁵ Daha geniş bilgi için bkz: Abbas Erdoğan Noyan, *Prizren-Dersaadet: Sultan II.Abdülhamid'in Yıldız Sarayı muhafızlığına getirilen Arnavut taburunun öyküsü*, İstanbul 2003, s. 8; Lutfi Bey, *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri*, İstanbul..., s. 135.

⁴⁶ *II.Abdülhamid Siyasi Hatıratım*, İstanbul 1974, s. 98-99.

politikanın izlenmesi taraftarıydı. Onun asıl amacı, Rumeli'deki Slav yayılmacılığına karşı Arnavutları bir engel haline getirmektir. Ama bir gerçektir ki, bazı Osmanlı yetkilileri konuşma ve davranışlarıyla halk arasında memnuniyetsizliğe ve isyanların çıkmasına sebep olmuşlardır. Bu memurlarının çoğunun Arnavutçayı ve Arnavut halkının geleneklerini bilmemeleri bazen yanlış anlaşılmalara sebep oluyordu. Bu tür eksikliklerin giderilmesi için bazı memurlar Arnavutçayı da öğrendiler. II. Abdülhamit de biraz Arnavutça bilirdi. 1890 lı yıllarda Tiran'da görevli olan Osmanlı ordusunun subayı Kasım Nami Duru hiç Türkçe bilmeyen halkıyla Arnavutça konuşabilmek için bu dili öğrenmeye başladı⁴⁷. 1908'de Jöntürk Devrimiyle Kasım Nami Duru görevden uzaklaştırıldı.

Bundan sonra Kazım Nami gazeteciliğe başlıyor ve Arnavutların kültürel haklarının en ateşli savunucularından birisi oluyordu⁴⁸.

Sultan II. Abdülhamit Arnavutlar arasındaki birliği daha da güçlendirmek için “kan davası” gibi eski bir âdeti kaldırmak için uğraştı. Bu, halk için büyük bir tehlike olmanın yanı sıra ekonomik olarak da zarar veriyordu. Bu tür sorunlarla doğrudan doğruya uğraşmak ve anlaşmazlıkları çözmek ve bu âdete son vermek için devlet bazen “Barışma Komisyonları” gönderiyordu⁴⁹.

Bazı Avrupa ülkelerinin özellikle kendi aralarında rekabet eden Avusturya-Macaristan ve İtalya gibi ülkelerinin Arnavutlar üzerindeki milliyetçiliği kışkırtma çabaları, Osmanlı Devletini zaman zaman zor duruma sokuyordu. Osmanlı İmparatorluğu topraklarında Hıristiyanların hamisi rolünü üstenen Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Ülkesinde faaliyet gösteren 240 eğitim kuruluşundan 220'si Arnavutların yaşadıkları bölgelerde açılmıştı. Viyana'nın bu bölgelere girme ya da siyasi etkinlikte bulunmak amacıyla talep ettiği eğitim ve din politikası, Osmanlı

⁴⁷ Kazım Nami Duru, *Arnavutluk ve Makedonya Hatırlarım*, İstanbul 1959, s.12-17.

⁴⁸ Kazım Nami Duru, *Türkiyenin Çöküşü*, İstanbul 1992, s. 99.

⁴⁹ *Osmanlı Arşivi BELGELERİNDE Arnavutluk*, İstanbul 2008, s. 207, 209, 217.

İmparatorluğu politikalarına karşı bir hamleydi. Arnavutluk'un kuzeyindeki bölgelerinin isyanı bu tür çalışmaların sonucudur⁵⁰.

İtalya'da Sicilya, Napoli ve Kalabria'da sayıları 200 bini bulan Arnavut yerleşimcilere yönelik birçok gazete ve dergi yayınlamaya başlandı. Bunlardan bazıları: “*La Bandira dell'Albania*” 1883-1887, “*La Giovane Albania*” 1887, “*La Stella degli Albanesi*” 1896, “*L'Albania Letteraria*” 1897, “*La Nazione Albanese*” 1897-1924, “*La nuova Albania*” 1898-1904, “*La Bandiera Albanese*” 1904, “*La Gazzetta Albanese*” 1904, “*La Questione Albanese*” 1904, “*Lega Albanese*” 1905, vs dir⁵¹.

1 Ekim 1895 tarihinde Güney İtalya'nın S. Demetrio Corone ilçesinde, Latin harflerle bir alfabenin hazırlanmasının tartışıldığı bir dil kongresi yapıldı. İtalya'nın perde arkasında olduğu milliyetçi bir organizasyon olan Ulusal Arnavut Cemiyeti bu kongrede kuruldu Arnavutların Osmanlılardan ayrılmak için İtalya'dan yardım istediği dokümanlarda, cemiyetin burada kurulduğu açıkça görülmektedir. “Adriyatik hem İtalyan hem de Arnavut denizidir” sloganı da yine bu belgelerde yer alır⁵².

Balkan devletleri konsoloslukları, istihbarat teşkilatları, silahlı çete oluşumlarını kullanarak Arnavutları Osmanlılarla çatıştırmak için faaliyet gösteriyor ve kışkırtıyorlardı. Osmanlı Devleti bu faaliyetlere ve Rumeli'deki diğer sorunlara rağmen, Arnavutların İmparatorluk için güçlü bir payanda olmasını devam ettirmeye çalıştı. 14 Ocak 1903 tarihinde II. Abdülhamit, Mehmet Ferid Paşa Vlora'yı (1851-1914) Sadrazam tayin etti. Sultan: “Siz Vlora'dan (Aulona) yerli bir vatandaşsınız. Ayrıca Arnavutsunuz. Sizin için güzel kanaatimizi bozmayın. Devletimiz

⁵⁰ Zef Prela, *Problemi kombetar shqiptar dhe kultus protektorati austrohungarez (Fundi i shek.XIX-te dhe fillimi i shek.XX)*, Studime Historike, Tirane 1965, nr.3, s.145-146; *Osmanlı Arşiv BELGELERİNDE, a.g.k., s. 59.*

⁵¹ *LEKA*, 28 Nanduer 1937, nr.VIII-XII, s. 451-454.

⁵² Oreste Camillo Mandalari, *Gl'Italiani per l'Indipendenza della Nazione Albanese. Un secolo di apostolato*, Roma 1936, Archivio storiografico dei reduci di guerra, s. 58.

Arnavutlardan güzel şeyler görmüştür”⁵³ diyerek bunun sebebini açıkça anlattı. Bu atamayla Sultan Abdülhamit, Arnavutların güvencesini yenilemek istiyordu. Mehmet Ferid Paşa da başta kendisi olmak üzere Arnavutların güveni ve sadakatine ilişkin söz verdi. Rumeli’deki “sıcak bölgeleri” kontrol edebilmek için 1901 yılında Mitrovica merkezli tümenin başına komutan olarak atanan Arnavut asıllı Şemsi Paşa’yı destekledi. Arnavut Şemsi Paşa Kosova ile Kuzey Arnavutluk’un sorunlarını çözme konusunda uzman ve sadık biri olarak biliniyordu.

Şemsi Paşa, 1908 yılında Manastır şehri posta hanesinde bir jöntürk tarafından öldürülene kadar bu görevde 7 yıl hizmet etti. Şemsi Paşa’nın bu bölgede güvenliği sağlamak, Osmanlı Devletine karşı faaliyet gösteren çetelerin çökertmek ve büyük aileler arasında dostluk kurmak gibi görevleri vardı⁵⁴. Bazı Bölgelerin kontrolü zor olduğundan Sultan Abdülhamit başka bir yol izleyerek, söz konusu bölgelerde yaşayan aşiretlerin reislerine askeri maaş dağıttı.

Kosova ve Kuzey Arnavutluk’ta meydana gelen karışıklıklarda, Makedonya’da ortaya çıkan olayların da etkisi vardı. 1902 yılı sonlarına doğru Abdülhamit, bölgedeki şiddeti ve yabancı müdahaleleri durdurmak için Vilayet-i Selase adı altında Kosova, Selanik ve Makedonya’yı tek bir idari merkezde birleştirdi. Onun başına müfettiş (müfettiş-i umumi) olarak Hüseyin Hilmi Paşayı atadı⁵⁵. 1903 yılında Makedonya’da zuhur eden İinden isyanını Osmanlı Devleti tarafından bastırılmışsa da bu olay, Avrupa’nın büyük devletlerinin, müdahalelerine sebep olmuştur. Aynı yılın Ekim ayında Avusturya-Macaristan ile Rusya, Bâb-i Ali’yi Myrzsteg Programını kabul etmeye zorladılar. Bu programa göre Makedonya 5 bölgeye ayrılacak ve her bölgenin başında yabancı bir subay konulacaktı⁵⁶.

⁵³ Samih Nazif Tansu ve Celaleddin Paşa, *Medalyonun Tersî*, İstanbul 1970, s. 7.

⁵⁴ *El-Hakku Ya’lu Vela Yu’la Aleyh (Şemsi Paşa, Arnavudluk, İttihat ve Terakki)*, İstanbul 2007, s. 80-84.

⁵⁵ Fatmagül Demirel, *Vilayet-i Selase (Selanik, Manastır, Kosova) Adli Islahatı*, Balkanlarda İslam Medeniyeti, Tirane 2003, s. 468-469.

⁵⁶ Gül Tokay, *Makedonya Sorunu (Jön Türk İhtilalinin Kökenleri 1903-1908)*, İstanbul 1995, s. 47-48.

Getirilen yeni reformlar durumun sakinleşmesini sağlayamadı. Bilakis farklı etnik gruplar arasındaki çatışmaları artırdı. Makedon, Sırp, Yunan ve Bulgar çetelerinin birbiriyle çarpışması aynı zamanda Arnavut milliyetçiliğini de körükledi. Böylece 1905 yılında Manastır şehrinde “Arnavutluk’un Bağımsızlık Komitesi” kuruldu. Bu komitenin kurucuları Fehmi Bey Zavalani, Bayo Topolli, Halil Bey, Yorji Qiriazı gibi idarede çalışan Arnavutlardı. Üyelik, beşer kişiden oluşan topluluklarla artmaya devam etti. Avusturya’nın konsolosu August Kral da bu komiteye maddi manevi yardım sağladı. Komite’nin kolları Kosova, İşkodra ve Yanya’ya kadar uzandı. Onun asıl amacı Abdülhamit’in rejimine karşı silahlı faaliyeti.

Başlangıçta Bayo ve Çerçiz Topolli, Resneli Niyazi’nin çetesiyle yakından işbirliği yapacak silahlı bir çete kurdular. Aslında, onlar sadece Abdülhamit rejimini değil, Yunanları ve Sırları da düşman olarak görüyorlardı. Nitekim çetenin ilk suikastlarından birisi de Korça metropoliti Fotaqi’nin öldürülmesi olacaktır⁵⁷.

Genel olarak, Arnavutlara karşı Abdülhamit’ in politikası, onları Rumeli’de bir barikata dönüştürmeye yönelikti. II. Abdülhamit Arnavutları Balkanlardaki İmparatorluğunun tek savunucuları olarak görüyordu. İzlediği Pan-İslamik politika sayesinde Arnavutları kendine bağlı tutmayı başardı. Takip ettiği yollar ise halkın karakterine, örf ve adetlerine uyacak şekildeydi. Reformları halkın tepkisini çekmeden tedrici bir şekilde yapmıştır⁵⁸.

⁵⁷ Fehim Zavalani, *Komiteti Shqiptar i Manstririt dhe Ngjarje te Tjera*,”Perpjekja Shqiptare” Viti.I, Tirane 1936, nr.2, s. 157-158.

⁵⁸ Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, İstanbul 1980, s. 125.

C- Jön Türkler ve Arnavutlar: İttihat ve Terakki Partisinin Yanlış Politikaları

1908 yılı Arnavutluk için bir dönüm noktası teşkil etti. Temmuz 1908'de Jön Türklerin iktidara gelişi, İmparatorluğu canlanmasını haberdar ediyor gibiydi. Jön Türkler Hareketinin ilk kurucularından biri de Makedonya'daki Struga şehrinden Arnavut asıllı İbrahim Temo idi⁵⁹. Sultan II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra Arnavutluk'un siyasi özerklik kazanacağı ümidiyle batı ülkelerinde eğitim alan Arnavut entelektüellerin bir kısmı Jön Türklere katıldılar. Hatta Prens Sabahattin, Doğu Anadolu'da müstakil bir Ermenistan ile Türkiye'nin İşkodra, Yanya ve Kosova vilayetlerinden müteşekkil bir Arnavutluk'tan bahseden bir makale bile yayınlamıştı⁶⁰.

Bu beklenmeyen iktidar değişikliği büyük bir coşku yarattı. İttihat ve Terakki'nin "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" sloganı her yerde görünüyordu. Devrimin liderlerinden biri ve "hürriyetin kahramanı" olarak adlandırılan Enver Paşa şöyle diyordu: "Artık Bulgar, Yunan, Rumen, Yahudi, Arnavut ya da Müslüman ayrımı yoktur. Biz, aynı mavi göğün altında kardeşleriz. Hepimiz eşit ve Osmalı olduğumuz için övünüyoruz"⁶¹. Genel affın ilan edilmesiyle silahlı çetelerinin üyeleri dağdan inip otoritelerle beraber Anayasa'nın ilanını kutladılar. Kuzey'de tedirginlik ve endişe hâkim olmasına karşın, güney'de Arnavutlar yeni yönetime karşı daha memnundular.

Şüphesiz ki milliyetçi Arnavutlarının çoğu eğitimin serbestliği, kendi dilinin ve uyruğunun kullanılmasını isteyerek Anayasayı kabul ettiler. Bütün Arnavutluk'ta

⁵⁹ İbrahim Temo'nun *İttihad ve Terakki Anıları*, İstanbul 2000, s. 5.

⁶⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV.Cilt, İstanbul 1947, s. 357-362; Hanioglu, "İttihat ve Terakki Cemiyeti" DİA. XXIII, s. 477-482; Karal, *Osmanlı Tarihi*, VIII, s. 515-531; Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, VII, s. 212-214; A.H.Ongustu, "Abdülhamid II" İA. I, s. 79.

⁶¹ *Historia e Shqiperise, a.g.k., s. 414.*

Anayasa'nın neler getireceğinin anlatıldığı mitingler düzenleniyor, halk ise "Yaşasın hürriyet, yaşasın Arnavutluk" çağlıkları atıyordu⁶².

İşkodra'daki Müslümanlar yeni habere biraz temkinli yaklaştılar. Onlar ayrıcalıklarını kaybedeceklerinden korkuyorlardı. Bununla beraber askeri otoritelerin baskısının altında Müslümanlar yeni rejimin gelişini kutlamaya karar verdiler⁶³.

Aslında Anayasa, Arnavut milliyetçilik duygusunun patlamasının ilk işaretiydi. Birkaç ay içinde bütün Arnavutluk'ta bazı yurtsever kulüpler kuruldu. Milliyetçi Arnavut Hareketi için en önemli şey eğitim faaliyetleriydi. Ağustos'ta Korça ve Elbasan'da birer Arnavut Okulu açıldı. Daha sonra Arnavutluk'un diğer şehirlerinde de derslerin Arnavutça anlatıldığı okullar açıldı⁶⁴. 1908 yılında Kasım ayında Arnavutça Alfabe için, Manastır şehrinde Arnavutluk'un çeşitli bölgelerinden birçok temsilcilerin katıldığı bir kongre toplandı. Bu kongrenin toplanması için Jön Türk yetkili makamının izni de vardı. Hatta Kongrenin onursal başkanı olarak Manastır vilayetinin valisi Hıfzı Paşa seçildi⁶⁵. Kongrenin kararı gereği, Arnavutçanın birbirinden pek farklı olmayacak şekilde Latin harfleriyle tertip edilen iki alfabeti olacaktır. Aslında böylesi bir sonuç Arnavut milli hareketinde çeşitli akımların var olduğunun bir göstergesiydi. Çünkü bir dilin birbirine benzeyen iki ayrı alfabe ile yazılamazdı. Avusturya, İtalya ve diğer güçler Arnavut milliyetçileri üzerinde kendi nüfuzlarını uyguluyorlardı⁶⁶.

Bu tarihte Seçim Yasası da ilan edildi. Buna göre seçmenler ve adayların kendilerini bir milletin mensubu olarak değil, Osmanlı tebası olarak tanıtmaları gerekiyordu. Meclis seçimlerindeki adayların Türkçe bilmeleri gerekirdi. Arnavutluk'ta seçim kampanyası gergin bir siyasi hava içinde geçti. Arnavut yurtsever kulüpleri Osmanlı Parlamentosu seçimlerinde Arnavut adaylarının lehine

⁶² *Historia e Shqiperise, a.g.k.*, s. 413.

⁶³ Vasil Kondis, *Greqia dhe Shqiperia 1908-1914*, Tirane 2007, s. 44.

⁶⁴ *Historia e Shqiperise, a.g.k.*, s. 416.

⁶⁵ "LEKA", 28 Nanduer 1937, Nr.VIII-XII, s. 352.

⁶⁶ *Prend Doçi Abati i Mirdites*, Tirane 1997, s. 114.

çok aktif bir propaganda gerçekleştirdiler. Bu faaliyet, kendi adaylarını her ne pahasına olursa olsun seçtirmek isteyen İttihat ve Terakki ile ilişkileri gerginleştirdi. Seçim sürecinde Jön Türkler büyük bir krizle karşılaştılar.

5 Ekim 1908 tarihinde Bulgaristan tam bağımsızlığını ilan etti. Hemen bir gün sonra (6 Ekim 1908) de Avrupa devletlerinin kontrolünde özerklik kazanmış olan Girit Yunanistan ile birleşme kararını açıkladı. Aynı günde Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'i tamamen ilhak etti. Jön Türkler bu durumu Avrupa devletleri önünde protesto ettiler. Ayrıca Osmanlı topraklarında Avusturya mallarının boykot edilmesi yönünde halka çağrı yaptılar. Maliesörlerin (dağlı olanların) da yer aldığı Kuzey Arnavutluk'un nüfusu bu çağrıya karşı kayıtsız kaldı⁶⁷. Uluslararası krize rağmen seçimler herhangi ciddi bir sıkıntı meydana gelmeden sonuçlandı. İkinci Osmanlı Meclisi, batı ülkelerinin diplomatik temsilcilerinin de katıldığı bir törenle 17 Aralık 1908 tarihinde açıldı. Seçilen 281 milletvekillerinin 157'si Türk, 54'ü Arap, 25'i Arnavut, 22'si Yunan, 10'u Ermeni, 9'u Slav ve 4'ü Yahudi idi⁶⁸.

Meclisin toplanmasından sonra İsmail Qemali, Hasan Prishtina, Nexhip Draga gibi birçok Arnavut milletvekilleri ve diğer bazı milletvekilleri Ahrar partisi ile birleşerek federalist bir muhalefet oluşturdular. Ahrar Partisi idarenin âdem-i merkeziyetini (desentralizasyon) milli azınlıklar için özerkliği savunuyordu⁶⁹.

⁶⁷ Stavro Skendi, *a.g.k.*, s. 341.

⁶⁸ Cezmi Eraslan, Kenan Olgun, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, İstanbul 2006, s. 85.

⁶⁹ Tevfik Çandar, *Müntehib-i Saniden Seçmene*, Ankara 1987, s. 5; "Lirija", 4 korrik 1909.

II. BÖLÜM

İsyân

I- Büyük Malesiya isyanını hazırlayan sebepler

Gittikçe büyüyen milliyetçi akımlara karşı Jön Türkler, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün vatandaşlarının Türkleşmesi ve merkezî otoritenin güçlenmesi için tedbirler aldılar. Arnavutların yaşadıkları bölgelerde güvenlik sebebiyle, silahların toplanması için kampanya başlatılmasına zorunlu askerliğin konulmasına ve vergilerin tahsiline karar verildi.

Bu ise, devamlı bir özerkliğe sahip olan Arnavutlarda bir memnuniyetsizliğe sebep oldu. 1909 yılında Çeteler Kanununun çıkarılması durumu daha da ağırlaştırdı. Bu Kanuna göre çetenin, faaliyet gösterdiği alan için o bölge halkı sorumlu tutulacaktı. Çeteye katılmanın cezası idam idi. Ayrıca çeteye katılan ferdin ailesi de sorumlu tutulacak bütün ailesi cezalandırılacak ve mal varlığına el konulacaktı⁷⁰.

1910 yılının Mart ayında Kosova bölgesinin kırsal alanında yaşayan halkı (malisörlar) silahlara sarıldı. Bu sefer ayaklanmanın sebebi pazarlarda mallara konulan yeni vergilerdi. Arnavut ayaklanmasına son verilmesi için Jön Türk hükümeti sert tedbirler almaya karar verdi. Böylece, Nisan ayının ortalarında 16 bin kişilik bir ordunun başında Şevket Turgut Paşa Üsküp'e geldi. Kaçanik vadisinde, Arnavut aşiretler ile Osmanlı ordusu arasında gerçekleşen birkaç çatışmadan sonra ayaklanma bastırıldı. Osmanlı Hükümeti, Kuzey Arnavutluk'ta muhtemel bir genel ayaklanmanın başlaması halinde, Kosova'da kullandığı aynı sert yöntemleri kullanacağını bildirerek aşiretleri uyardı⁷¹.

Duruma daha iyi hâkim olabilmek amacıyla Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa 40 bin kişilik orduyla Kosova'ya geldi. Güç kullanarak halkın bir kısmını

⁷⁰ Stavro Skendi, *a.g.k.*, s. 358.

⁷¹ Vasil Kondis, *a.g.k.*, s. 58.

silahsızlandırmak suretiyle güvenliği sağladı⁷². Görüldüğü üzere 1911 yılındaki büyük Malisör İsyanından önce de, Kuzey Arnavutluk'ta bazı huzursuzluklar ve bir takım küçük çaplı isyan hareketleri meydana gelmekteydi. Bu küçük çaplı çatışmalar ve taşkınlıklar şüphesiz tek bir sebebe bağlanamaz. Bunların idarî, siyasî, malî vs sebeplerini olduğu gibi dış tahriklerin de rolünü göz ardı etmemek gerekir. Şimdi 1911 Büyük Malisör isyanının yukarıda zikredilen sebepleri üzerine kısaca durulacaktır.

A- İdarî sebepler

Kosova'daki durumun sakinleşmesinden sonra İşkodra vilayetinde güvenliğin sağlanması için Şevket Turgut Paşa görevine devam etti⁷³. Puka, Dukajini ve Büyük Malesia'nın Kuzey bölgeleri çok önemliydi. İstanbul'da yayınlanan "Şkiptari" gazetesine göre İşkodra vilayeti ile Karadağ sınırı arasındaki bölgelere Şevket Turgut Paşa'nın seferini engellemek amacıyla yaklaşık dokuz bin isyancı toplanmıştı⁷⁴.

İşkodra vilayetinin sivil yetkilileri, Katolik Malisörların Osmanlılara karşı geleneksel bir düşmanlığı olduğunu göz önünde bulundurarak bu seferinin başarıyla tamamlanması için tedbirler aldılar. Vali Bedri Paşa ise Pulti, Şala, Şoşi, Nikay ve Menturi kabilelerinin aralarını açmak için uğraştı. Bedri Paşa, Mirdita'nın (Kuzey arnavutluk'ta bulunan ve Arnavut Katoliklerden oluşan bir bölge-şehridir. Osmanlı zamanında özerkliğe sahipti) en büyük ailesinin reisi olan Preng Bibe Doda ile görüşmeler yaparak Osmanlıya sadık kalmak şartıyla bölgenin bütün vergi borçlarının affedebileceği sözünü verdi. Şevket Turgut Paşa ile Katolik Malisörları arasında herhangi bir savaşın çıkma durumunda tarafsız kalmalarını istedi. Preng

⁷² Vasil Kondis, *a.g.k.*, s. 58.

⁷³ BOA, DH. SYS, dosya no.18/2-1.

⁷⁴ "Shqiptari" Pera Kostanipolis 2 qeshor 1910.

Bibe Doda teklifi kabul ederek yakın bir tarihte detaylarını görüşmek üzere İstanbul'a seyahat edeceğini bildirdi.⁷⁵

Katolik Malisörların önemli liderlerinden biri olan Dede Gjo Luli, bazı kabile reisleri ile beraber İşkodra'ya gelerek silahlarının ve eski vergilerinin toplanmaması için İşkodra valisi Bedri Paşa'ya dilekçe sundu. Ayrıca, Malisör gençlerin de Anadolu'ya asker olarak gönderilmemelerini istedi. Çünkü silahlar malisörlar için kutsaldı ve Osmanlı İmparatorluğu buna daha önce müsaade etmişti. İşkodra Valisi Bedri Paşa bu isteklerini kabul etmedi. Ayrıca onları verilen emirlere karşı gelirlerse cezalandırmakla tehdit etti⁷⁶.

Bu hadiseden sonra Jön Türk hükümetinin aldığı sert tedbirleri şikayet etmek amacıyla başta Kastrati'nin reisi Nikolla Maraş Luca olmak üzere diğer bazı kabilelerin reislerin'den Dode Preçi, Nikolle Doda, Denush Maraşi isimli şahıslar Avusturya Konsolosuna geldiler. Konsolos, yabancı bir devletin içişlerine karışamayacağını belirtip sabretmelerine yönelik bir cevap verdi.

Daha sonra ziyaret ettikleri Rus konsolosundan ise konuyla ilgili şikâyetlerini hükümete bildireceğine dair söz aldılar⁷⁷.

Bu sırada Şevket Turgut Paşa 3000 kişilik bir birliğin başında İşkodraya doğru yola çıktı. Bunun üzerine Dede Gjo Luli ve Mehmet Şpendi isimli iki kabile reisi Şevket Turgut Paşadan kaçmak amacıyla Hoti ve Şaleden yirmi üç aileyi Triepşi dağlık bölgesine doğru uzaklaştırdılar⁷⁸. Şevket Turgut Paşa İşkodra'ya varır varmaz sokağa çıkma yasağı ilan etti. Ayrıca vilayetten sorumlu bir askeri mahkeme kurdu. Ona göre bu tedbirler güvenliğin sağlanması için mutlaka alınması gereken önlemlerdi.

Akşamdan sabaha kadar sokağa çıkma yasağı konuldu. Ayrıca, isyancılar hakkında bilgilere sahip oldukları halde yetkilileri haberdar etmeyenlerin cezalandırılacağı da

⁷⁵ AIH (Tarih Enstitüsü Arşivi-Tirane), Vj-20-3-390 Raport i Konsullit Austro-Hungarez nga Shkodra Nr.44, 21.5.1910.

⁷⁶ Risto Siliçi, *Pasqyra e Diteve te Pergjakshme ne te pestin shekull te Shqypennis te robenueme*, Trieste 1912, s. 38-39.

⁷⁷ "LEKA", 28 nanduer 1938, nr.VIII-XII, s. 367; Risto Siliçi, *a.g.k.*, s.39.

⁷⁸ Peter Bartl, *a.g.k.*, s. 212.

halka duyuruldu⁷⁹. Şevket Turgut Paşa Büyük Malesiya’da görev yapan papazların isyancılar ile mesafe koymalarını ve isyancıları hareketlerinden vazgeçirmek için onlara tavsiyelerde bulunmalarını istedi. Bunun için İşkodra Başpiskoposu Yak Serreği’ye baskı yaptı⁸⁰. Onların bir bölümü emirlere uymayarak direnmeye devam ettiler. Şevket Turgut Paşa zaman kaybetmeden görüşme bahanesiyle bütün bayraktarları İşkodra’ya davet edip tutukladı⁸¹. Ordunun emirlerine karşı çıkan bütün köylerin bombalanmasını emretti. İsyanın bazı liderleri tutuklanarak Üsküp’e gönderilip askeri mahkemeye sevk edildiler. Ağustosun ortalarına kadar İşkodra vilayetinde 147 525 silah ve 595 322 mermi topladı⁸². Ancak Karadağ sınırı yakınlarında yaşayan nüfusu ve özellikle Katolik Malisor kabilelerini silahsızlandıramadı.

B- Siyasî sebepler

Şevket Turgut Paşa’nın uyguladığı baskı nedeniyle Arnavut Katoliklerinin ailelerinin büyük bir kısmı sınırı geçip Karadağ’a sığınmak istediler⁸³. İlk gidenlerden biri Osmanlı güçlerine silahlarını teslim etmeyi reddeden Kosova liderlerinden İsa Boletini’ydi⁸⁴. Daha sonra İsa Boletini 1911 yılı ayaklanmasının baş liderlerinden biri olacaktır.

18 Haziran 1910 tarihinde İşkodra Valisi Bedri Paşa telgraf aracılığıyla İsa Boletini’nin Osmanlı- Karadağ sınırını Andriyevica’nın yakınlarında geçtiğine dair İstanbul’daki İçişleri bakanını bilgilendirdi⁸⁵. Avusturya- Macaristan’ın konsolosu

⁷⁹ AQSH (Arnavutluk Devlet Arşivi), F.77, 240, f.42-43; P.Libardi, *I primi moti patriotici albanesi nel 1910-1911-1912 specia nei Ducagini*, 1, 2, Trento 1935, s. 65-67.

⁸⁰ BOA, HR. SYS, dosya.no 146/35 ;”*Bashkimi*”, Shkoder Nr.30, 24 korrik 1910.

⁸¹ “*LEKA*”, 28 nanduer 1938, nr.VIII-XIII, s. 39.

⁸² “*Rumeli’de Silahların Toplanması*”, Salname-i Servet-i Fünun, 1327, s. 308-309; Noel Malcolm, *Kosova-Balkanların Anlamak İçin*, İstanbul 1999, s. 298-299; Jackh, Neper Kampin Ushtarak Turk, s. 129-158.

⁸³ BOA, HR. SYS, dosya no.137/6.

⁸⁴ BOA, DH. SYS, dosya no.16/ 1-6.

⁸⁵ Ramiz Abdyli, *Levizja Kombetare Shqiptare 1911-1912*, Libri II, Prishtine 2004, s. 10.

ise İsa Boletinin 70 kişilik bir güçle sınırı geçtiğine dair bilgi verdi. Karadağ'ın yetkilileri bu lideri ve onunla beraber gelen adamlarını daha uygun bir zamanda kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak amacıyla Osmanlı sınırından uzak bir yere yerleştirmek için tedbirler aldılar. İsa Boletini' nin Arnavut milliyetçileri arasındaki etkisi nedeniyle, onun, Karadağ'a kaçıış batılı güçlerin diplomatik temsilcileri tarafından da büyük bir ilgiyle izlendi. Meselâ İngiliz gazetelerinden *The Times* bu hadiseyi “ Ünlü komutan İsa Boletini” başlığıyla okurlarına duyurmaktaydı.⁸⁶

Büyük sayıda Malisör isyancılarının Karadağ'a geçmesi Osmanlı Devleti ile Karadağ arasında bir diplomatik meseleye dönüşecekti⁸⁷. Karadağ Kralı Nikola isyancılara verdiği desteği büyük güçlerinin önünde bir insanî yardım olarak gösteriyordu. Ancak gerçekte Kral Nikola'nın bazı emelleri vardı. Kral Nikola , Kuzey Arnavutluğun bazı topraklarını almak istiyordu. Bunun için de isyancıları Osmanlı Devletine karşı sürekli kışkırtmaktaydı⁸⁸.

Arnavut mülteciler meselesinin uluslar arası boyuta taşınacağından korkan Babı âlî, Karadağ sınırında daha sert tedbirler aldı. Osmanlı Hükümeti bu meseleyi sessiz çözmeyi planlıyordu⁸⁹. Karadağ küçük ve Rus yardımlarıyla ayakta tutunan bir ülke olmasından dolayı, çok sayıdaki Katolik malisörleri barındırmak ve iaşelerini temin etmek konusunda güçlük çekiyordu. Erken bir balkan savaşından çekinen Rusya, Osmanlı İmparatorluğun bölgesindeki staus quo'nun değişmesine karşıydı. Dolayısıyla Karadağ Hükümetinden, Katolik malisörlerin iade etmelerini istedi. Aksi takdirde yardımlarını keseceğine dair bir uyarı yaptı. Kral Nikola Çetine'deki Rus elçisi Arseniyevi'yi sarayına çağırarak “Mültecileri (ya da isyancıları) kendi evlerine ancak Osmanlı ile Karadağ hükümetleri arasında yapılacak bir antlaşmaya dayalı olarak gönderebileceğini söyledi. Gerçektende bu sırada Kral Nikolla'nın temsilcisi olan Serdar Yanko Vukotiq Podgoriça'daki Osmanlı temsilcisi Sadeddin Bey ile malisörlerin yurtlarına dönüşü konusunda görüşmelere başlamıştı. Ancak bunun sonucu gelmedi. Serdar Yanko Vukotiq'in öne sürdüğü Malisörlerin dönüşünden

⁸⁶ Skender Luarasi, *İsa Boletini*, Tirane 1972, s. 112.

⁸⁷ Ramiz Abdylî, *a.g.k.*, s.11.

⁸⁸ I.S.Sallkin, *Buletini i shkencave shoqerore I*, Tirane 1955, s. 28.

⁸⁹ BOA, HR.SYS, dosya no.133/41.

sonra tutuklanmamaları ve silah taşınmakta serbest bırakılmaları şartları, Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edilmedi.⁹⁰

Avrupa ülkelerinin baskılarından dolayı Osmanlı Hükümeti tavırlarını yumuşatmak zorunda kaldı. 11 Ekim 1910 tarihinde yaptığı bir duyuru da, olağanüstü hal (İdâre-i Örfiye) ilanı üzerine saklanan bütün Arnavutların hükümet karşısı kabul edileceğini ve Divan-i Harb önünde ihanetle yargılanacaklarını ilan etti. Duyuru'ya göre yetkilileri haberdar etmeden giden ve olayların çıkmasında parmağı olanların tamamı yargılanacaktı. Duyurunun yapıldığı tarihten itibaren 10 gün içinde geri gelmeyen malvarlığına el konulacaktı. Dönenler ise affedilecekti. Osmanlı Devleti ile Karadağ hükümetleri arasında yapılan görüşmelerde, 10 günlük geri dönüş süresi müddeti ve silahların teslim tarihlerinin belirsiz bir süreye uzatılması konusunda anlaşmaya varıldı. Malisörlere kendilerini, Osmanlı Hükümetine karşı kışkırtanın kim olduğunu anlatmak zorunda bırakılmayacaklardı⁹¹.

Malisörlerin evlerine dönmeleri için Karadağ'ın İşkodra konsolosu Duşan Gregoriq 2 Kasım 1910 tarihinde Çetine'ye gitti. Kral Nikolla, herhangi bir yazılı garantisi olmamasına rağmen Osmanlı Devletine dönenlere kolaylık sağlayacağına dair isyancılara haber verdi. Kral Nikolla Malisörlerin geri dönmeleri ya da kendi devletinde (Karadağ'da) yerleşmeleri hususundaki kararlarında serbest bırakıyordu. Söz konusu mesele için 4 Kasım 1910 tarihinde İşkodra valisi Bedri Paşa Çetine'ye gitti. Kral Nikolla ile Bedri Paşa'nın görüşmeleri neticesinde iki devlet sınırında 150 metrelik tarafsız bir bölgenin kurulması kararlaştırıldı⁹². Osmanlı Devleti malisörlere kolaylık sağlayacağı vaadinde bulunarak onların dönmesi için çaba harcadı. Ancak bunda başarılı olamadı. Karadağ'a sığınmak isteyen malisörlerin sayısı gittikçe artıyordu. Aralık 1910'da bu sayı 2500'e, 1911 yılında ise 5000 kişiye ulaşmıştır⁹³. Malisörlerin büyük bölümü Podgoriça, Triepş, Dulçin (Ulqin) ve Berane'de yerleşirken diğer kısmı ise Nikşiq, Jabyak ve Çetine'de yerleştiler. İktisadi zorluklarla boğuşan Karadağ hükümeti 2 Ekim 1910'da "Glas Crnogoraca"

⁹⁰ Ramiz Abdyli, *a.g.k.*, s. 12.

⁹¹ AIH, H-17, Raport i Legates Bullgare nga Cetina, Nr.303, 15 tetor 1910, Derguar Ministrise se Puneve te Jashtme dhe Besimit ne Sofje.

⁹² BOA, HR. SYS. dosya no. 148/149.

⁹³ BOA, HR. SYS. dosya no. 146/135; Ramiz Abdyli, *a.g.k.*, s. 15.

gazetesinde bir bildiri yayınlarak Arnavut isyancılara yardım etmek için halkını organize olmaya davet ediyordu⁹⁴.

C- Dış Tahrikler

Silahsızlandırma faaliyeti, cinayetler, tutuklamalar ve Arnavutça eğitim yapan okullarını kapanması gibi olaylar Jön Türk rejimine karşı bir memnuniyetsizliğe sebep oldu. Şimdiye kadar Osmanlı İmparatorluğuna sadık kalan kısım da Jön Türklere artık farklı gözle bakıyordu⁹⁵. Bu ortamı diğer devletler ve özellikle sınırlarını genişleterek İşkodra'yı kendi başkenti yapmak isteyen Karadağ kullandı. Katolik malisörlerin Karadağ'ın topraklarına geçişi, onların Osmanlılara karşı kullanılması için elverişli bir fırsattı.

Aynı zamanda Jön Türklerle sert bir çatışmaya (anlaşmazlığa) giren Arnavut milliyetçileri de bu iltiza ve isyan hareketini kendi siyasetleri doğrultusunda değerlendirmek istiyorlardı. Bazı Arnavut milliyetçileri tutuklanmış, Arnavutça eğitimi yapan kulüplerin neredeyse tamamı kapanmış ve Latin harflerle neşredilen gazete ve dergilerin yayını yasaklanmıştı⁹⁶. Bu hadiseler, 1910 sonbaharından itibaren yeni ayaklanmanın organizesini, milliyetçi bir Arnavut cemiyeti olan Manastır Gizli Komitesinin üstlenmesine sebebiyet vermiştir. Arnavutluk'un diğer şehirlerinde de şubeleri olan Komitenin başında milliyetçi Derviş Hima vardı⁹⁷. Ayaklanmanın ülke içindeki merkezi Manastır şehri olurken, yurt dışındaki merkezi Podgoriça'ydı. Podgoriça'daki ayaklanmanın komitesi tamamen Karadağlı gizli istihbaratın kontrolündeydi⁹⁸. Bu Komitenin başında Kral Nikola'nın yakın işbirlikçisi, malisör ve Arnavut Katoliklerden Sokol Baçi idi⁹⁹.

⁹⁴ Ramiz Abdylı, *a.g.k.*, s. 16.

⁹⁵ İbrahim Dalliu, *Patriotizma ne Tirane*, Tirane 2000, s. 35.

⁹⁶ *Histria e Shqiperise*, *a.g.k.*, s. 437-438.

⁹⁷ AIH, AJ-20-11-1141-Raport i Konsullit Austro-Hungarez nga Manastiri, 19.12.1910, derguar Ministrise se Puneve te Jashtme Vjene.

⁹⁸ BOA, HR. SYS. dosya no.148/59.

⁹⁹ BOA, HR. SYS. dosya no.148/64.

Sokol Bacı'nın oğlu Kola ise aynı zamanda onun özel sekreteriydi. Bu sırada Çetine'deki Osmanlı temsilcisi Sadeddin Bey, topladığı istihbaratı hariciye nezaretine gönderiyordu. Buna göre Sokol Baçı'nın oğlu Kola Osmanlı ordusundakilere benzer silahlar, mühimmat ve askeri üniformalar satın almak için İtalya'ya gitmişti¹⁰⁰.

Ayaklanma Komitesinde Katolik malisörlerin Şala bölgesinden Mehmet Shpendi, Maraş Deliya, Nike Sokoli, Mark Aliya, Büyük Malesia'dan Dede Gjo Luli, Mirash Luca, Luc Marku, Miras Pali, Frano Pali ve Tom Nikola gibi tanınan aşiret liderleri yer alıyordu¹⁰¹. Daha sonra bu Komite Hile Mosi, Risto Siliqi, İsmail Kemali, Luij Gurakuqi, Nikola İvanay vb. gibi ünlü milliyetçiler de katılacaktır¹⁰². Ayaklanmanın hazırlanmasında, aralarında Milli Arnavut Hareketinin bazı liderlerinin de yer aldığı İtalya'daki göçmenlerde rol oynadı¹⁰³. Bu hareketin liderleri komşu ülkelerle ilişkilere, silah satın alınmasına ve özellikle bu halkların milliyetçileriyle olan iletişime çok önem verdiler. En çok üzerinde durulan Bulgar ve Makedon milliyetçi örgütlerle yapılan işbirliğiydi. Çetine'deki Bulgar büyükelçisi, bir Arnavut-Bulgar anlaşması için devamlı olarak Karadağ'daki Arnavut siyasi sığınmacılarla irtibat içindeydi¹⁰⁴.

Karadağ hükümeti Osmanlı Devleti'ne karşı Arnavut ayaklanmasına destek verdi. Kral Nikola Kuzey Arnavutluk'u işgal etme planını hayata geçirmek için müttefik arayışları içine girdi. İlk önce Sırbistan ile Bulgaristan'dan destek istedi. Bu amaçla Çetine'deki Sırbistan'ın temsilcisini çağırarak ona Arnavut isyanının her iki devlete büyük kazançlar sağlayacağını söylüyordu. Sırbistan'ın tarafsız kalmamasını istedi. Yenipazar sancağından Dukajin ve Debre'ye kadar olan Arnavut toprakları üzerindeki emellerini açıkladı. Ayrıca, Kral Nikola, Sırbistan ile açık bir şekilde bir

¹⁰⁰ BOA, HR. SYS. dosya no.150/32.

¹⁰¹ Petraq Pepa, *Levizja per çlirim kombetare 1878-1912*, Tirane 1972, s. 389-390.

¹⁰² "Rumeli Ahvali", Renin, 28 haziran 1927, Osmanlı arşivindeki bir çok belge, İsmail Kemal, Luij Gurakuqi Nikol İvanay v.b Arnavut ileri gelenlerinin Karadağ, Korfu ve İtalya'da yoğun faaliyetler içinde olduğunu kaydeder. Bu isyanların planlı, programlı ve siyasi amaçlı olduğu sonucuna ulaşılabilir.

¹⁰³ BOA, HR. SYS. dosya no.144/4.

¹⁰⁴ BOA, HR. SYS. dosya no.147/71.

anlaşmaya varmak için kendi temsilcilerini Belgrat'a göndermeye ya da Sırp hükümetinin temsilcilerini Çetine'ye beklemeye hazır olduğunu bildirdi. Ancak Sırp hükümeti bu konuda isteksizdi¹⁰⁵. Şu an için Arnavut isyanının çıkması durumunda Avusturya- Macaristan'a müdahale etme fırsatı doğacağından Bu durum Sırbistan'ın işine gelmiyordu. Sırbistan'ın politikası Rusya'nın Balkanlardaki uyguladığı politikayla uyum içindeydi. Sırbistan Malisörler meselesinin kapatılması, Sırbistan-Karadağ arasında bir anlaşmaya varılması ve imzalanmasından yanaydı. Bazı Arnavut milliyetçileri, Şevket Turgut Paşa'nın seferinden sonra bir kısım Arnavut mültecilere barınma hakkı veren Sırbistan'ın isyancılara destek vermesini ilgiyle karşılıyorlardı. Bunlardan biri olan Nikolla İvanay, Belgrat'ta Sırp Dış İşleri Bakanı Millovanoviç ile yaptığı görüşmede Arnavutluk'un özerkliğini gerçekleştirmek için Sırbistan'ın desteklemesi konusunda ısrar etti¹⁰⁶. Ancak Sırbistan'ın da Arnavut toprakları üzerinde kendi emelleri olduğu için yardımı sağlanamadı¹⁰⁷.

Bulgar hükümeti ise Stratejik olarak Makedonya'yı ilhak etmek istiyordu. Bunun içinde kendi menfaatleri doğrultusunda Arnavut faaliyetlerini destekliyordu. Karadağ ve Bulgaristan, Osmanlı İmparatorluğunun zayıflanmasından elde edecekleri ortak çıkarına özen gösteriyorlardı. Çetine'deki Bulgar temsilcisi Kulishev, Arnavut malisörlerin desteklenmesinde çok aktif rol almıştı¹⁰⁸. Ancak bu iki devlet (Bulgaristan- Karadağ) Rusya'nın yardımıyla kurulmuşlardı. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğuna karşı herhangi bir saldırıya geçmek için öncelikle Rusya'nın onayını almaları gerekiyordu. Rus Dış İşleri Bakanı, Petersburg'daki Bulgar elçisine, Makedonya'ya da yayılacağını düşündüğü Arnavut isyanından Rus hükümetinin endişe duyduğunu ifade etti. Rusya Bulgaristanın Arnavut isyanı

¹⁰⁵ AIH, H-22, Raport i Legates Bullgare nga Cetina, nr.21, 26 janar 1911.Pergjigje e telegramit derguar Millovanoviçit,derguar Ministrise se Puneve te Jashtme dhe Besimit ne Sofje.

¹⁰⁶ BOA, HR, SYS, dosya no.153/45.

¹⁰⁷ Zekeria Cana, «Politika e serbise ndaj Levizjes Kombetare Shqiptare 1908-1912», *Gjurmime Albanologjike, seria e shekncave historike*, VI/77, Prishtine 1977, s. 78.

¹⁰⁸ BOA, HR, SYS, dosya no.141/7.

hususunda dikkatli olmasını tavsiye ediyordu¹⁰⁹. Bu, Bulgaristan'ın da Sırbistan'ın yaptığı gibi Rusya'nın Balkanlar politikasını izlemesi gerektiği anlamına geliyordu. İtalya ise Arnavut isyanını başlangıcından beri desteklemekten yana olan Arnavutluk'un komşularından biriydi. Osmanlı İmparatorluğunun statükosunun bozulmamasından yana olan Avusturya'dan farklı olarak İtalya, isyan için yardım organizasyonunu engellemedi. İtalyan Dış İşleri Bakanı Karadağ'a çok sayıda araç ve mühimmat gönderdi. Bu sevkiyat dolaylı olarak ve kral Nikolla'nın damadı olan İtalyan kralın bilgisi doğrultusunda yapılıyordu. Bunun yanında hükümetin ve muhalefetin bazı çevreleri isyancı Malisörlere yardım etmek için hazır olduklarını bildirdiler. Ünlü General Cuzepe Garibaldi'nin oğlu Riçoti Garibaldi yazın patlak verecek olan isyana yardım etmek amacıyla 500 İtalyan gönüllü Askerle Arnavutluk'a gitmeye hazır olduğunu Nikola İvanay'a bildirdi¹¹⁰. Bu amaç için çok sayıda gönüllü Asker, silah ve gerekli mühimmatı elde etmişti. Bunların Arnavut sahillerine ulaştırılması için İtalyan donanmasından iki gemi verilecekti¹¹¹.

Arnavut isyancıları için yardım toplanmasında Ettore Ferrari'nin başını çektiği Sol Partisi ve Salvore Barziali'nin lideri olduğu Cumhuriyet Partisi aktif bir rol oynadılar. İsyan meselesine daha da yardım etmek için Cumhuriyet Partisinden Roma merkezli "Pro- Albania" İtalyan Komitesi ve avukat Francesco De Rada'nın yönettiği Napoli merkezli "Pro- Albania" İtalyan- Arnavut komitesi olmak üzere iki komite kuruldu. Bu iki komite İtalya'nın bazı şehirlerinde bulundurdukları şubeleri aracılığıyla Arnavut Katolik Malisörlerin lehinde propaganda yapıyorlardı¹¹².

Öte yandan Arnavut milliyetçileri Yunan topraklarından silah sevkiyatı yapabilmek amacıyla Yunan Hükümetiyle de görüşmelere girmeyi denediler. Güney Arnavutluk'un bazı bölgelerine yönelik ilhak planları olan Yunanistan, verilecek desteğinin karşısında isyanın sadece Kuzey Arnavutluk'ta olması şartını koyuyordu.

¹⁰⁹ AIH, H-30,MPJ, Raport i Legates bullgare nga Peterburgu. Nr.6, 10 janar 1910 derguar Ministrise se Puneve te Jashtme dhe Besimit ne Sofje.

¹¹⁰ BOA, HR. SYS. dosya no.143/31.

¹¹¹ Nikoll İvanaj, *Historia e Shqiperis se Re*, Tirane 1943, s. 22.

¹¹² BOA, HR. SYS. dosya no.144/32.

Buna rağmen Yunanistan isyanını teşvik etmek amacıyla çok sayıda ajan ve silah gönderdi¹¹³.

Amerika Birleşik Devletleri'nin isyancıların lehine sergilediği tutum da dikkate değerdir. Hatta bu amaçla, Atina'daki Amerikan elçisi Karadağ'a giderek birkaç gün kaldı. Ancak Yunan hükümetinin etkisinden dolayı Amerikan desteği küçük bir ekonomik yardımla sınırlı kaldı. 1910 yılının sonlarına doğru İtalya'dan Karadağ'a kaçak olarak 20 top ve 20 bin silah sokuldu. Ayrıca yine kaçak olarak 5000- 6000 daha silah gönderilmesi bekleniyordu¹¹⁴. Manastır'daki Avusturya-Macaristan konsolosu İtalya'dan Karadağ'a büyük miktarda silah ve mühimmat girdiğini bildiriyordu¹¹⁵.

Avusturya-Macaristan ise Balkanlar'daki statükonun korunması ve isyandan yana olmadığını açıklamasına rağmen gizlice Kuzey Arnavutluk'a silah gönderdi¹¹⁶. Hatta Kuzey Arnavutluğun jeoloji, örf, adet ve kültürü hakkında uzun zamandır araştırma yapan Viyana Üniversitesi profesörü Baron Franc Nopça isyanlarda gayet mühim bir rol oynadı.¹¹⁷ Bu zat Sırbistan'da az sayıdaki eski model silahları 1910 yılı sonbaharında ülkeye sokmayı başardı.¹¹⁸ Karadağ'dan Arnavutluğ'a gelen silahlar, önce Karadağlı yetkililer tarafından kontrol edildikten sonra gönderiliyordu. Bunun amacı isyancılar üzerinde tam bir hâkimiyet kurmaktı. Bütün bu dış kaynaklı yardımlardan başka Malisörlerin bir diğer kaynağında, Şevket Turgut Paşa'nın seferi sırasında gizlediklerini kendi silahları idi.

II- Büyük Malisör İsyanı 1911

¹¹³ *Histori e Shqiperise, a.g.k.*, s. 312.

¹¹⁴ BOA, HR. SYS. dosya no.141/21.

¹¹⁵ AIH, Vj-21-14-41, Raport i konsullit Austro-Hungarez nga Manastiri, nr.6, 19.1.1911, derguar Ministrise se Puneve te Jashtme Vjene.

¹¹⁶BOA, HR. SYS. dosya no.141/3.

¹¹⁷ AQSH, F.174, d.2.

¹¹⁸ BOA, HR. SYS. dosya no.137/18.

Karadağ'da birleşen Arnavut milliyetçileri ile Katolik Malisörler 1911 yılı ilkbaharında isyanı başlatmaya karar verdiler. İsyân ilk önce İşkodra ve Kosova vilayetlerinde başlayacak sonra Manastır ve Yanya'ya yayılacaktı¹¹⁹. Onların amacı Babı âli'yi Arnavutluk'a özerklik vermek konusunda zorlamaktı. Ancak Karadağ isyanının sadece ilhak etmek istediği bölgelerle sınırlı kalmasını istiyordu. 1911 Mart ayının ilk günlerinde Karadağ'da toplanan Malisörler Kongresinde Kral Nikolla, Kuzey Arnavutluk'a yönelik toprak emellerini açıkça ortaya koydu. İsyânın başarıya ulaşmasından sonra o bölgelerde Karadağ bayrağının dalgalanacağını söyledi. Kosova vilayetinde isyanı başlatması için İsa Boletini'ye emir verdi¹²⁰. İsa Boletini'ye destek ve yardım amacıyla Prizen'e kadar yol açık tutulacaktı. Ayrıca Karadağ ordusunda hazır bekletilecekti. Ancak bu durum Karadağ'ın Arnavutluk üzerindeki bu emellerini ve niyetlerini sezen bazı İsyancı liderlerin tepkisini çekti.

Çetine hükümeti Malisörlere baskı yapmak amacıyla Osmanlı İmparatorluğunun temsilcisi Sadeddin Bey ile görüşmelere başladı. Bu görüşmelerde malisörler hakkında genel bir af çıkarılması hususunda anlaşılır. 14 Mart 1911 tarihindeki karar gereği Karadağ'ın isyancılara yaptığı bütün yardımların kesileceği tebliğ edildi¹²¹. Bu olay, Osmanlı İmparatorluğuyla bir anlaşma olmaktan çok, bu malisörleri korkutmak amacını güden bir diplomatik manevraydı. Böylece isyancılar, harekete geçme tarihini daha erkene almaya zorlanmış olacaktı. Kral Nikolla, bir taraftan malisörlerin evlerine dönmemeleri durumunda yardımları keseceği tehditini savururken diğer taraftanda isyanı 24 Mart 1911 tarihinde başlatmaları için kışkırtıyordu¹²². "Liria e Shqiperise" gazetesinde, isyanın erken başlamasının arkasında Avrupa diplomasinin olduğunu yazıyordu. Özellikle de Karadağ isyanını teşvik ediyordu¹²³.

¹¹⁹ Nikoll İvanaj, *a.g.k.*, s. 39.

¹²⁰ Fatmira Musaj, *İsa Boletini 1864-1916*, Tirane 1987, s. 100.

¹²¹ Shukri Rrahimi, *Kryengritjet Shqiptare ne Kosove 1908-1912*, Prishtine 1972, s. 60.

¹²² Edith Durham, *Brenga e Ballkanit dhe vepra te tjera mbi Shqiperine dhe shqiptaret*, Tirane 1998, s. 226.

¹²³ "Liri e Shqiperise", Sofje, Nr.1, 1911, s. 2.

İsyancıların ilk saldırı yeri Karadağ sınırında Rapşa'daki Osmanlı gümrüğüydü. Bir gün sonra 25 Mart'ta Traboini'deki gümrüğe saldırdılar¹²⁴. İsyan Çetine'deki, Bulgar elçisinin verdiği bilgilere göre Karadağ sınırı boyunca yer alan bütün gümrükler ve karakollarda büyük bir hızla yayılıyordu¹²⁵. 27 Mart'ta isyancılar Tuzi'deki garnizonu kuşatıp Osmanlı güçleri ile çarpıştılar¹²⁶. Bu kuşatmada isyancıların başarılarını gören kral Nikolla onları silahlandırmayı kabul etti. Bunu yaparken ileri sürdüğü şartı ele geçirilen topraklara Karadağ bayrağının çekilmesi idi¹²⁷.

Bu isyanda Büyük Malesiyanın yaklaşık 60 köyü yer aldı. Yabancı ve yerli basın gelişmeleri ilgiyle takip ediyordu. Avrupa gazeteleri yapılan çatışmalara sayfalarında büyük yer ayırıyordu¹²⁸. Osmanlı ve Yunan basını ise Osmanlı hükümetinden isyancılara karşı sert tedbirler almasını istiyordu¹²⁹. Bulgar basını ise isyancılar hakkında olumlu haberler yazıyordu.¹³⁰

Dede Gjo Luli, Gjoke Marash Gjeloshi ve Nike Gjelosh Luli'nin başını çektiği isyancıların sayısı gittikçe artıyordu. Bu sırada hava şartlarının gittikçe ağırlaşması, dağlara çekilmiş bulunan malisörlerin Karadağa sığınmalarını daha da hızlandırmıştır. İsyancıların sayısı 3000'e ulaşmıştı¹³¹. Kelmendi, Hot, Gruda ve Kastrati'nin isyancı Malisörleri, Mart ayı sonuna kadar İşkodra gölü ile Karadağ sınırı arasındaki bölgeye tamamen hâkim olmuşlardı. İsyancıların elinde bulunan bölgelere girmek amacıyla 31 Mart'ta, 2000 askerden oluşan Osmanlı birliği Kastrati'ye saldırdı. Ancak zayıf vererek geri çekilmek zorunda kaldılar.

1 Nisanda Kastrati gölünün yakınlarında, Osmanlı güçleri ile isyancılar arası çatışmalar meydana geldi. Bazı yerlerde yenilgiye uğrayan Osmanlı ordusu

¹²⁴ "LEKA", Shkoder, Nr.6, 1937, s. 245.

¹²⁵ Ramiz Abdyli, *a.g.k.*, s. 35.

¹²⁶ BOA, HR. SYS, dosya no.141/146.

¹²⁷ Gazment Shpuza, «Kryengritja shqiptare e vitit 1911», *Buletini shkencor*, Nr.4, Tirane 1966, s. 78.

¹²⁸ "Liri e Shqiperise", Sofje, Nr.2, 1911, s. 3.

¹²⁹ "Koha", Korçe, Nr.8, 1911, s. 6.

¹³⁰ Ramiz Abdyli, «Shtypi bullgar mbi kryengritjen e pergjithshme shqiptare te vitit 1912», *Kosova 18/19*, Prishtine 1966, s. 62.

¹³¹ Ramiz Abdyli, *a.g.k.*, s. 35.

İşkodra'ya doğru çekilmek zorunda kaldı. Bu büyük bir paniğe sebep olurken, artık bütün umutlar gelecek yeni takviyelere bağlandı. Savaş 2 Nisan da' da devam etti. Osmanlılar Tuzi şehrini almaya çalışıyorlardı. 5 Nisan'da ise Hot, Gruda ve Kelmend'de çok şiddetli çarpışmalar gerçekleşmişti¹³². Katolik Malisörler 6 Nisan 1911 tarihinde, Deçiç dağının en yüksek tepesine Arnavut bayrağını çektiler¹³³. Bunu isyana milli bir his katmak amacıyla yapmışlardı. "Liri e Shqiperise" gazetesi, "Arnavut savaşçıların Arnavut bayrağının altında savaştıklarını" yazıyordu¹³⁴.

Bu ayaklanmanın diğer bölgelerde de yayılması için çaba sarf edildi. Gjakova, Has ve Luma'da silahlı çeteler, Osmanlı garnizonlarına saldırmaya başladılar. Arnavutluk'un iç bölgelerinde de, 1911 Mart ayının sonlarına doğru karışıklıklar başlamıştı. Bu arada Malisörlere yardım sağlanması amacıyla Arnavutluğun bütün bölgelerinden gelen temsilcilerin katılacağı bir kongrenin toplanacağına ilişkin haberler de dolaşıyordu¹³⁵. Katolik malisörler ve kendi aralarında birlik sağlayan bazı Arnavut milliyetçileri, Makedon çetelerle de iletişime geçerek Makedonya'da da isyanın başlatılması hususunda anlaşmışlardı¹³⁶.

Ayaklanmanın diğer bölgelere yayılmasını önlemek amacıyla Osmanlı hükümeti tedbirler aldı. Devlet, Özellikle ayaklanmaların hiç durmak bilmediği Kosova'da daha da hassas durmaya çalışıyordu. Osmanlı hükümeti önleyici tedbirler olarak Arnavutça eğitim veren bazı okullar açmaya ve bir yıl önce iç Arnavutluk'ta cezalandırılan bazı Arnavut milliyetçilerini affetmeye karar verdi.¹³⁷ Bir yandan da halkın gönlünü kazanmaya yönelik bu tip tedbirlerin yanısıra Üsküp, Prizren, Peja, Gjakova ve Mitroviça'daki garnizonlarını takviye etti. Ayrıca yanı sıra Selanik-Mitroviça ve Selanik- Manastır tren hatları da güçlendirdi¹³⁸.

Ayaklanmanın yayılmasını engellemek amacıyla Hacı Adil Bey ve Eyüp Sabri Bey'den oluşan Selanik Jön Türk Komitesinin bir delegasyonu iç Arnavutluğa

¹³² Ramiz Abdyli, *a.g.k.*, s. 46.

¹³³ "LEKA", Shkoder, Nr.6, 1937, s. 245.

¹³⁴ "Liri e Shqiperise", Sofje, Nr.4, 1911.

¹³⁵ *Historia e Shqiperise*, *a.g.k.*, s. 454.

¹³⁶ Tahir Abdyli, *Hasan Prishtina*, Prishtine 2000, s. 67.

¹³⁷ Gazment Shpuza, *Ne prag te pavarise*, New York 2000, s. 106

¹³⁸ Ramiz Abdyli, *a.g.k.*, s. 53.

gittiler. Onlar, halkı ve önderlerini, isyancılara yardım etmekten vazgeçmeye ikna etmeye çalıştılar¹³⁹. Mirdita'nın ayaklanmalarda yer almasından endişelenen Osmanlı hükümeti, Vatikan, Roma ve Viyana'da diplomatik tedbirler aldı. Osmanlı devleti bu hareketiyle Katolik papazları da isyan aleyhine kullanmak ve onlardan bu yönde istifade etmek istiyordu. Katolik papazların verdikleri vaazlarla isyancıları yatıştıracaklardı. Nitekim bu görüşmelerde Papa da hazır bulunarak bölgenin papazlarına gönderdiği mektupta savaştan vazgeçmelerini istemiştir¹⁴⁰.

A- Şevket Turgut Paşa ve Ayaklanmayı bastırma çabaları

Osmanlı ordusunun isyancı malisörlere karşı üst üste yenilmesinden sonra Bedri Paşa "sağlık durumu" bahanesiyle görevden uzaklaştırıldı¹⁴¹. Bedri Paşa'nın yerine İşkodra valiliğine Şevket Turgut Paşa tayin edildi. Bu değişiklik Osmanlı Devletinin isyancılara karşı sert davranacağına da bir göstergesiydi. Şevket Turgut Paşa "Ruskoje Slovo" gazetesine verdiği röportajda "Arnavutluğun kimsesiz kalmasından korkmuyoruz çünkü Arnavutlarının yerlerini alacak birçok insan vardır" diyordu. Bu ifadeye dayanarak, röportajı gerçekleştiren rus gazetesi "Osmanlı imparatorluğunun amacının Arnavutları yok etmek olduğu yorumunu yapıyordu"¹⁴². 17 Nisan 1911 tarihinde, 8 tabur, 2 dağ bataryası ve 1 makineli tüfek tümeninin başında Şevket Turgut Paşa, Şenjini limanına çıktı. Ona, Mirdita Katoliklerinin lideri Preng Bibe Doda eşlik ediyordu. Bunun amacı Katolik Mirdita'luların herhangi bir saldırısını engellemektir. Osmanlı kuvvetleri 35 bin asker, 50 top ve 30 makineli tüfekten oluşuyordu. Onların karşısında ise 3500 isyancı vardı. Bazı raporlara göre, iki taraf arasındaki asker oranı ise 1'e 10'du¹⁴³.

¹³⁹ Süleyman Külçe, *a.g.k.*, s. 403-405.

¹⁴⁰ Romeo Gurakuqi, *Kryengritja e Malesise se Mbishkodres*, Shkoder 2002, s. 129-130.

¹⁴¹ AIH, Vj-21-14-1443, Raport i konsullit austro-hungarez nga Manastiri, Nr.25, 15 prill 1911, derguar MPJ ne Vjene.

¹⁴² "Liri e Shqiperise", Sofje, Nr.7, 1911, s. 5.

¹⁴³ Ramiz Abdyli., *a.g.k.*, s. 58.

Avrupalı konsoloslarla yaptığı görüşmelerde Şevket Paşa Arnavutları isyancı haydutlar (eşkıya) olarak tarif ediyordu. Ona göre Arnavutlar nankör bir millettir ve kısa bir zamanda onları bertaraf edeceğini söylüyordu. Şevket Paşa Fransız konsolosunun Karadağ'ın isyanında eli olup olmadığına ilişkin sorusuna ise bu ülkenin Osmanlı İmparatorluğuyla iyi ilişkiler içinde olduğunu ve eşkıyalarla herhangi bir ilişkisinin olmayacağını vurgulayarak cevap verdi¹⁴⁴.

Şevket Paşa operasyonu başlamadan önce isyancıların arasını açmak için birçok yola başvurdu. Bunun için Katolik isyancılar üzerinde etkisi olan ünlü milliyetçi Luigi Gurakuqi'yi kullanmak istediysede o kabul etmedi¹⁴⁵.

Şevket Paşa bir Arnavutça demeçle, isyancılara hitap etti. Bu demeçte isyancıların verdikleri sözde durmadıklarını, kötü işler yapmakta olduklarını ve Osmanlı Devleti'nin düşmanlarının yalan vaatlerinden dolayı yanlış yola girdiklerini söylüyordu. Osmanlı Sultanı, kendisini bu sebeple İşkodra valisi tayin etmişti. Aynı zamanda güvenliğinin sağlanması ve barışın tesis edilmesi görevlerini vermişti. Malisörlere silahlarını teslim etmeleri ve evlerine dönmeleri için 5 gün süre tanıdı. Buna uymaları halinde affedileceklerine dair söz verdi. Karışıklıklara sebep olan ve bu yüzden hâkim karşısına çıkacaklar bunun dışında tutuluyordu. Şevket Turgut Paşanın beyanatında isimleride zikredilen kişiler şunlardı: Mehmet Şpendi, Tom Nikolla, Dede Gjo Luli, Sokol Baci, Miras Luca, Frank Pali, Miras Pali ve Luce Mark Gjeloşi olarak sıralanıyordu. Onlar askeri mahkemenin (divan-ı Harb) önüne çıkarılacaktı¹⁴⁶. Ayaklanmanın liderleri bu daveti reddettiler. Yapılan davetin cevabı Şevket Turgut Paşa'ya ve Çetine'deki Osmanlı İmparatorluğunun temsilcisine yazılı olarak verildi. Cevapta, Osmanlı imparatorluğunun bir sene önce verdiği vaatlerini yerine getirmediği, vergileri arttırdığı ve Arnavutça eğitim veren okulları kapattığı vurgulanıyordu¹⁴⁷. Şevket Turgut Paşa İsyancı liderlerin bu tutumları üzerine harekâtın başlatılması emrini verdi. Şevket Turgut Paşa isyancıların İşkodra, Plava ve Gucia şehirleri ile Şipşaniku kalesini almak için üç yönden saldıracaklarını

¹⁴⁴ a.g.k., s. 58.

¹⁴⁵ Vehbi Hoti, *Luigi Gurakuqi per shkollen shqipe dhe arsimin kombetare*, Shkoder 2003, s. 136.

¹⁴⁶ AIH, Vj-21-7-773, Telegram i atasheut ushtarak austro-hungarez nga Stambolli, nr.412, 27 prill 1911 derguar Ministrise se Puneve te Jashtme Vjene.

¹⁴⁷ "Liri e Shqiperise", Sofje, Nr.6, 1911, s.3.

düşünüyordu. Avusturya-Macaristan elçisinin raporuna göre Paşanın komutasında 16 piyade, top birlikleri ve birkaç makineli tüfek vardı¹⁴⁸.

19-21 Nisan tarihlerinde Hot Dağı, Bozhaj, Deçiç ve bazı yerlerde çarpışmalar oldu. 22 Nisanda Osmanlı güçleri Şipşaniku kalesinden çıkararak isyancılara iki taraftan ani bir saldırı düzenlediler. 16 saat çarpıştıktan sonra Osmanlı ordusu 300 ölü ve 20 silahını Arnavutların ellerine bırakarak geri çekilmek zorunda kaldı¹⁴⁹. İsyancılar yapılan kısa bir ateşkesi, esirlerin takası için kullandılar. Asi liderlerini esir değişimi için Tuzi kaymakamına müracaat ettiler¹⁵⁰. Katolik malisörlerin direnişiyle karşı karşıya kalan Şevket Turgut Paşa 12 Mayıs'ta isyancıların teslim olması halinde affedileceğini vurgulayan bir beyanat verdi. Ancak bunun da isyancılarda herhangi bir etkisi olmadı.

İsyancılara karşı Osmanlı ordusunun yenilgi ve başarısızlığı ordunun içindeki moral düşüklüğünden kaynaklanıyordu. Nitekim bu moral bozukluğu beraberinde disiplinsizliği de getirmiş ve firar başlamıştı. Firariler daha çok Bulgar, Yunan ve Ermeni kökenli askerlerdi. 12 Mayıs'ta kaçanların sayısı 18'e ulaşmıştı¹⁵¹.

Son bildirisinin de etkisiz kaldığını gören Şevket Turgut Paşa, İşkodra sancağında Sokağa Çıkma Yasağını ilan etti. Bu yasağın vatandaşları korumak ve gergin havaya son vermek amacıyla konulduğu vurgulanıyordu. Buna göre seyahat etmek silah taşımak, isyancılara yemek vermek ve onları barındırmak yasaklanıyordu. Yasağın yürürlüğe konulmasından hemen sonra İşkodra'nın ileri gelenlerinden Pyeter Kolçi, Nuş Engjeli, Ndreç Dragoni, Ndoc Çoba ve Gasper Kiçi adlı şahıslar, isyancılara yardım ettiklerinden şüphelenerek tutuklandılar¹⁵².

Şevket Turgut Paşa, 18 bin kişilik bir kuvvetle Karadağ sınırındaki Deçiç köyüne aniden saldırma emrini verdi. Bu saldırı üzerine bölgede bulunan, 300

¹⁴⁸ AIH, Vj-21-15-1541, Raport i ambasadorit austro-hungarez nga Shkodra, nr.104, 4 maj 1911 derguar Ministrise se Puneve te Jashtme Vjene.

¹⁴⁹ AIH, Vj-21-6-678, Raport i konsullit austro-hungarez nga Cetina, nr.27/b, 26 prill 1911, derguar Ministrise se Puneve te Jashtme Vjene.

¹⁵⁰ AIH, Vj-21-6-678, Raport i konsullit austro-hungarez nga Cetina, nr.27/b, 26 prill 1911, derguar Ministrise se Puneve te Jashtme Vjene.

¹⁵¹ "Koha", Korçe, Nr.13, 1911, s. 2.

¹⁵² "LEKA", Shkoder, Numer perkujtimuer, 1937, s. 385.

isyancı malisör 15 Mayıs'ta buldukları pozisyonları terk etmek zorunda kaldılar. Selc köyünde de çatışmalar meydana gelmişti¹⁵³. Çetine'de yayınlanan "Glas Crnogora" gazetesine göre Osmanlı ordusunun 1500 zaiyatı vardı. Ancak, bu rakam Katolik isyancıları Osmanlılara karşı daha fazla kışkırtmak için abartılmış olmalıdır¹⁵⁴. İsyanı bastıramamaktan endişelenen Bab-ı Ali, Şevket Turgut Paşa'ya, askerlerini Karadağ sınırına sevk etmesini emretti. Bu sevkiyatta Karadağ isyana karışmaması konusunda uyarılmış olacaktı.

Mithat Paşa'nın oğlu Haydar Paşa, malisörler meselesi ve Arnavutluk'taki olayların tek sebebinin sadece kötü yönetimden kaynaklanmadığını söylüyordu ve dış tahrikler ve entrikalar bu isyanda büyük rolü olduğunu ifade ediyordu. Haydar Paşa'ya göre malisörlerin daha önce sahip oldukları silah taşıma ve vergi muafiyeti gibi ayrıcalıkları tekrar iade edilmeliydi. Ancak, bu sadece Malisörlere münhasır olup Arnavutluğun bütününe teşmil olunmamalıydı¹⁵⁵.

Şevket Turgut Paşa, Osmanlı İmparatorluğuyla savaşa girmeyi planlayan kral Nikolla'yı korkutmak için Karadağ sınırına 45 bin asker daha sevk etti. Bu hareket Çetine'de korkuya sebep oldu. Kral Nikolla, Avrupa devletlerinin temsilcilerine kendisinin barış taraftarı olduğunu, ancak Şevket Turgut Paşa'nın bu hareketine karşı Podgorica sınırındaki 7 000 yedek subayı seferber etmek zorunda kaldığını söyledi¹⁵⁶.

Diğer tarafta Osmanlı Hariciye nazırı Rıfat Paşa'da İstanbul'daki İngiliz elçisine, Osmanlı güçlerinin Karadağ sınırına sevkinin Karadağ'a saldırma amacı taşımadığını, sadece sınırın Arnavut isyancılarından korunması için oraya kuvvet kaydırıldığını ifade etti¹⁵⁷.

¹⁵³ AHI, Vj-21-14-14356, Raport i konsullit austro-hungarez nga Shkodra, 20 maj 1911 derguar Ministrise se Puneve te Jashtme Vjene.

¹⁵⁴ "Liri e Shqiperise", Sofje, Nr.6, 23 maj 1911, s. 2.

¹⁵⁵ Ramiz Abdyli., a.g.k., s. 73.

¹⁵⁶ Peter Bartl, a.g.k., s. 215.

¹⁵⁷ Ramiz Abdyli., a.g.k., s. 73.

B-Terenc Toçi Hükümeti ve Arnavutluk Bağımsızlık Deklarasyonu

1911 yılının Mart ayının sonlarına doğru Arnavut asıllı İtalyan avukat olan Terenc Toçi Karadağ topraklarına girdi. Onun temel görevi, Arnavut isyancı malisörleri hakkında İtalyan gazetelerine bilgi sağlamaktı. Ancak Terenc Toçi yazdığı makalelerinde, Karadağ'ın malisörlere verdiği (sağladığı) desteğinin arkasındaki emellerine vurgu yaparak gün yüzüne çıkardı. Karadağ'ın Arnavut topraklarının bir kısmında gözü olduğunu İsyancıları da bu yüzden desteklediğini gazetesi vasıtasıyla kamuoyuna duyuruyordu. Bu sebeple Karadağ Hükümeti tarafından istenmeyen kişi ilan edildi¹⁵⁸. Daha sonra Mirdita'ya geçerek papaz Preng Doçi ile beraber 25 Nisan 1911 tarihinde Fan Kilisesi'nde bir toplantı düzenlediler. Bu kongreye Mirdita, Şala, Şoş, Benişa, Kthella, Thaçi, Nikay, Merturi, Balla'nın temsilcileri başta olmak üzere birçok temsilci katıldı¹⁵⁹. 27 Nisan 1911 tarihinde kongre, çalışmalarını bitirerek Arnavutluk'un bağımsızlığının ilanını ve Terenc Toçi'nin başkanlığında bir hükümet kurulmasını kararlaştırdılar¹⁶⁰. Hükümet binası Kemize'de olacaktı. Terenc Toçi hükümeti malisörlere Şevket Turgut Paşa'nın ordusuyla savaşa devam etmeleri yönünde çağrı yaptı¹⁶¹. Hükümetin programına göre Müslümanlar ve Hıristiyanlar arası herhangi bir ayırım yapılmayacaktı¹⁶². Terenc Toçi'nin manevrasının malisörler üzerinde büyük bir etkisi olmadı. Aslında onun kurduğu hükümet, Osmanlı İmparatorluğuna savaşı ilan etmeyi planlayan İtalya'nın eseri idi¹⁶³.

C- Sultan V.Mehmet Reşad'ın Kosova Seyahati

¹⁵⁸ Noel Malcolm, *a.g.k.*, s. 301.

¹⁵⁹ Terenzion Tocci, *Il Governo provvisorioe d'Albania*, Cosenza 1911, s. 5.

¹⁶⁰ BOA. HR. SYS, dosya no.145/27.

¹⁶¹ BOA. HR. SYS, dosya no.145/34.

¹⁶² BOA, HR. SYS, dosya no.145/37.

¹⁶³ Shukri Rrahimi, *Lufta e shqiptareve per autonomi (1897-1912)*, Prishtine 1978, s. 181.

Jön Türkler gergin durumu sakinleştirmek ve Arnavutları rahatlatmak için Rumeliye Sultan V.Mehmed Reşad'ın bizzat katıldığı bir seyahat düzenlediler¹⁶⁴. Seyahat 5 Haziran 1911 tarihinde İstanbul'dan başladı. Seyahat güzergâhı, Selanik-Üsküp -Priştine-Kosova Sahrası-Manastır-Selanik-İstanbul şeklindeydi.11 Haziran 1911 tarihinde Sultan Selanik'ten Üsküpe hareket etti. Yol boyunca köylülerin sevgi ve sevinç tezahüratlarında bulunmaları dikkat çekti. Padişahı karşılamak için Kosova'dan aralarında aşiret reislerinin de bulunduğu yaklaşık 5000 Arnavut Üsküpe geldi¹⁶⁵. Üsküp'e Sultanın onuruna düzenlenen bazı merasimler ve ayrıca, öğrenciler, askerler ve şehrin üst düzey yöneticileriyle yapılan görüşmelerden sonra, 15 Haziran da Sultan Priştina'ya doğru hareket ediyorlar. Sabırsızlıkla Sultanın gelişini bekleyenlerle doluydu. Sultanın bu ziyareti halkı o kadar memnun etmişti ki halk Sultanı tren istasyonundan ikamet edeceği yere kadar el üstünde götürmek istemişti¹⁶⁶. Devrin gazetelerine göre Sultanı karşılamaya yaklaşık 300 000 Arnavut toplanmıştı¹⁶⁷.V.Mehmet Reşad 16 Haziranda Sultan I.Murad'ın türbesini ziyaret etti¹⁶⁸. Namazdan sonra aşağıdaki padişah beyannamesi sadrazam İbrahim Hakkı Paşa tarafından okundu:

“Ecdâd-ı izâmımdan Sultan Murâd Hüdavendigâr Gâzi hazretlerinin, devletin teşyîd-i mebânî-i satveti uğrunda terk-i hayât eylediği meşhed-i mübareke gelerek hâk-pây-ı mübârekini ziyâret eyledim. Devlet ve millet-i Osmaniye'nin te'âli-i şân ü şevket ve tezâyüd-i refâh sââdete vakf-ı hayat etmek husûsundaki ahd u misâkımı bu mahall-i mukaddesde de tekrâr ettim. Hazret-i Hüdâvendigâr gibi bir hükümdâr-ı mu'azzamın hâtırâtıyla mâli olan bu güzel kîtanın geçen sene kardeşler arasında sefk-i dima gibi bir musîbete uğraması beni dil-hûn etmişdi. Fakat bu sırada yanlış bir yola sapmış olan bir kısım Arnavut evladının pâdişâhlarına ve Devlet-i aliyeyimize sadâkat-i kalbiyelerinden emîn olduğumdan bu ahvâli anların cehâletine ve müfsidlerin teşvîkâtına atfetmiştim.

¹⁶⁴ İsmail Hami Danişmend, *a.g.k.*, s. 383.

¹⁶⁵ Lütü Simavi, *a.g.k.*, s. 195-196.

¹⁶⁶ Hakkı Tarık, “Üsküb'den Priştineye”, *Senin*, 21 Haziran 1911, s. 1.

¹⁶⁷ *Senin*, 17 Haziran 1911, s. 1; *Rumili*, 20 Haziran 1911, s. 1-2; *Yeni İkdâm*, 17 Haziran 1911, s. 2; *Sabah*, 17 Haziran 1911, s. 1-2; *İttihad*, 18 Haziran 1911, s. 2.

¹⁶⁸ Yılmaz Öztuna, *Rumeli'ni Kaybımız*, İstanbul 1990, s. 73.

Seyahatim esnâsında teba'am tarafından gördüğüm me'asır-i sadâkat ve samîmiyet bu ümniyenin yanlış olmadığını isbât eyledi ki, işbu me'asır-i îtimâd ile hâdisât-ı zâ'ileden dolayı mâznun ve mahkûm olan hakkında kânûn-u mahsûsunda musarrah olan şerâ'it dahilinde af i'lân ediyorum ve bu güzel memleketi enva'yı musîbete dûçâr eden kan gütmek adetinin bi-mennihi'l-kerim bir daha baş göstermemesi için mevcûd diyet davalarının kâmilen bitirilmesi ve bî-kudret medyûnların verecekleri diyetlerin taraf-ı devletden tesviyesi zımmında tahsîsât itâsına daîr olan kanuna da vaz-ı imzâ eyliyorum.

Ümid ederim ki bâdemâ Arnavut evlâdlarımın cümlesi necâtın kanuna itâ'atda olduğunu takdîr ederek kendilerini bunun hilâfına sevke çalışacak fesedeye ittibâ etmezler ve kan gütmek âdetini de terk ile haklarını şer 've kanunda ararlar. Bu sûretle inşââllah müreffeh ve mes'ûd olurlar. Ben bu husûsdaki duâmın kabûlünü Cenâb-ı Hakk'dan tezarru've niyâz ederim».

Hakki paşa'nın okuduğu bu beyanattan sonra "Padişahım çok yaşa" çığlıklarıyla halkın büyük bir tezâhüratta bulunduğu görülür. Bu tezâhürattan sonra sadrazam da aşağıdaki konuşmayı yaptı. "Arnavut kardaşlarım! Azıcık da beni dinleyiniz. Bugün pek büyük bir gündür. Buradaki muhârebedir ki, devleti Rumeli'de yerleştirdi. Burada bir padişahımız şehîd oldu. Hûn-ı şehâdeti saltanatımızın Arnavutluk'a ebedî bir yâdigârıdır. Bugün Allâhıma şükür padişahımız geliyor, ceddinin meşhedini ziyaret ediyor. Bu kadar müslümanı senede bir Kâbe-i mu'azzamada görürsünüz. İşte bugün Kosova sahrası ikinci bir Arafat oldu. Fakat pâdişahımızın dediği gibi geçen sene hepimizin gücüne giden bir şey oldu. Müslümân müslümânı öldürdü. Bu olacak bir şey değildi. İnşââllah bir daha olmaz. Bu fenâlıklar bütün Arnavutların değil, bâzı câhillerin eseri idi. Ama yapanların hepsinin pâdişâhımıza, devlete sadâkatlerinden emîndim. Hatta meclisde de söylemişdim. Arnavutluk, pâdişahlarımızın tâcının en kıymetli pırlantasıdır. Arnavutlar pâdişaha, devlete cân vermeye hâzırdırlar. Bunu laf olmak üzere söylemedim. Allah için ben böyle şâhidim.

Arkadaşlar! Sizin iki kabâhatiniz var: Biri cehâletiniz. Herkese inaniyorsunuz, fâsidlere kaniyorsunuz. Bir milletde iyi de vardır fenâ da. Çok şükür fenâlar azdır. Lâkin bir fenâ yüz iyiyi bozabilir. Ben gelsem fenâ bir şey yapın desem yapmayınız. Büyük bildiğiniz adamlar da fenâ nasihat verirlerse inanmayınız. Halkı fenâlığa götüren büyük olmaz. Size fenâ nasîhat veren yerin dibine geçsin. Pâdişahımız

emrediyor, artık fâsidelere uymayınız. İkincisi, kan gütmek; biri diğeri öldürüyor, bu bir felâketdir. Bunun yüzünden yüzlerce bî-günah birbirini öldürerek gidiyor. Felâket yüz kat artıyor. Buna, Allâh, şeriât, kanun râzı değildir. Padişahımız buyuruyorlar, bu adet bitsin, bugünün hürmetine. Emrediyor ki, geçen seneki isyân ve netayici unutulsun. Bundan dolayı habse girenler çıkacak ve kaçanlar silâhlarını teslîm ve dehâlet edince af olunacak, çoluk - çocuklarını bulacaklar. Bunun için kânûn çıkaracak, okursunuz. İnşallah ba'demâ kardaş kanı döküldüğünü görmeyiz. Şimdiye kadar bazıları diyet vermemişler. Pâdişahımız 30 bin lira ihsân buyurdular. Bunun kânûnu çıkacak. Komisyonlar yapılacak; Diyet işleri temizlenecek. Pâdişahımızın emirlerini teblîğ ediyorum: Fenâ adamlara uymayın, şunun bunun sözlerine kapılmayın. Her şeyde kânûna mürâca'at edin, necât kânûndadır. Biz da'imâ bir olursak kimse fenâlık edemez. Nifâk şikâkda bulunur. Birbirimizi boğazlarsak kurtlar-kuşlar bizi yer. Onun için fâsidlere kanmayınız. Bu memleket inci bir memleketdir. Pâdişahımızın buyurduğu gibi çalışırsanız refâh bulursunuz. Memleket mâmûr olur, hükûmetin de memleketinizin mâmuriyeti için tasavvurları vardır. İnşallah az vakitte pek güzel işler yapılacaktır. Pâdişahımız namazda sizin, bütün memâliki için dualar etdi. Allah kabûl buyursun¹⁶⁹.”

D-Greçe Memorandumu

16 Haziranda Sultan, Priştinede 1910 yılında ayaklanmaya katılanlar hakkında af ilan etti¹⁷⁰. 1 gün sonra ise Şevket Turgut Paşa Kuzey Arnavutlukta patlak veren ayaklanmaya katılanlarının affedildiğini duyurdu. İsyancıların 10 gün içinde silahlarını teslim etmeleri isteniyordu. Aynı zamanda evlerine dönmeleri için askeri seferlerinden yıkılan evlerinin yeniden inşa edilmesi için 10 bin Türk lirası tahsis edileceği açıklandı. Dönen malisörlerin affedileceği de vurgulanıyordu. 10 gün

¹⁶⁹ Senin, 19 Haziran 1911, s. 1.

¹⁷⁰ Senin, 17 Haziran 1911, s. 3.

içinde dönmeyenler hakkında Osmanlı Hükümetinin sert tedbirlere başvuracağı ilan edildi¹⁷¹.

Bu af ilanı, Jön Türklerin isyanı karşısında sert tedbirlerden vazgeçerek daha yumuşak bir siyaset izlemeyi tercih etmek zorunda kaldıklarının da bir tezahürüydü. Arnavut milliyetçileri bu durumdan istifade ettiler. Osmanlı Parlamentosunda tanınmış Arnavut milletvekillerinden İsmail Kemali isyancılarla görüşmek üzere Çetine'ye gitti¹⁷². Çetine'ye varır varmaz Kral Nikola onunla görüşmek istedi. Görüşmeden sonra İsmail Kemali "*Neu Freie Presse*" ve "*Eco de Paris*" gazetelerine verdiği demeçte Arnavutların, "Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmayı değil, Arnavutluk'un özerkliğinin tanınmasını talep ettiklerini" söyledi¹⁷³. Çetine'deki İngiliz elçisine yaptığı ziyarette İsmail Kemali, "Osmanlıların hala Arnavutların taleplerini anlayamadıklarını" vurguladı. Ona göre Jön Türklerin en büyük yanlışı milliyetin tanınmamasıydı. Arnavutluk meselesinin çözülmesi için Büyük Güçlerin müdahalesini kaçınılmaz görüyordu¹⁷⁴.

İsmail Kemali Karadağın başkentinde bulunan Luj Gurakuqi, Nikolla İvanay ve Hil Mosi gibi milliyetçilerle gürüştü. Bunlar ayaklanmaya daha milli bir görüntü vermek için çaba gösteriyorlardı. İsmail Kemali ve yukarda zikredilen Arnavut liderler 23 Haziran 1911 tarihinde Podgoriça yakınlarında Greçe'de bir kongre organize ettiler. Kongre sonucunda 12 Maddelik bir memorandum hazırlanarak Arnavutça ve Fransızca broşür halinde bastırıldı. Memorandumun maddeleri şunlardır:

1. Hükümet-i merkeziye ve mahalliyenin Arnavutluk'taki harekât-ı keyfiyesinin tekrâr etmeyeceğine dâ'ir te'mînât,
2. Arnavutların mevcûdiyet-i milliyesinin anâsır-ı sâi're-i Osmaniyyeye ait olan hukûka mümâsil hukûk ile tanınması,

¹⁷¹ BOA, HR. SYS, dosya.no 145/61.

¹⁷² BOA, HR. SYS, dosya.no 140/14.

¹⁷³ "LEKA", 28 nanduer 1937, nr. VIII-XII, s. 403.

¹⁷⁴ Ramiz Abdylı, *a.g.k.*, s. 88.

3. Arnavutların mebûs intihâbında hürriyet-i kâmilîye mazhar olması ve Arnavut mebûsları adedinin nüfûs ile mütenasip bulunması,
4. Arnavutların kendi lisânlarında tahsîl ve terakkîlerine, husûsî ve umûmî mektepler küşâd etmelerine, bu mekteplerin mekâtib-i resmiye gibi imtiyâzâta hâiz olmasına müsaade verilmesi,
5. Arnavutları meskûn vilâyât idâresinin, ihtiyâcât ve isti'dâd-ı mahalliye ile mütênâsib bir adem-i merkezîyet-i idare esâsı üzerine teşkili. Bu tarz-ı idâre Kânûn-ı esâsı de muharrer kavâ'idi mürûr-ı ezmân ile yerleşmiş olan te'âmûlata te'lif edecektir.
6. Vâlî vesâ'ir erkân-ı mühimme-i idârenin en müstehil memûrîn meyânından intihâbı ve Arnavut lisân ve âdâtına vâkif olanların tercihen ta'yîni. Diğer memûrîn-i mülkiye, mâliye ve hakimin, yetenekli Arnavut memûrîni meyânından intihabı; jandarma ve polislerin ahali-yi mahalliyeden intihabı,
7. Müfettiş-i umûmî nâmıyla ve mu'ayyen bir müddetle taraf-ı pâdişâhîden bir vekil ta'yîni. Bu zât her türlü umûrun hüsn-i cereyânına nigezbân olacaktır.
8. Erbab-ı müsellaah ile memûrîn-i mahalliye arasında vaki olacak muhârebatta ve mehâkim-i mahalliyede müzâkerât ve müdâfa'ât esnâsında lisân-ı resmi olan Türkçe ile beraber lisân-ı mahalliye'nin istîmâli,
9. Hidmet-i askeriyenin umûm için mecbûrî olması. Vakt-i hazerdı (barış döneminde) Arnavut efrâdın kendi memleketlerinde istihdamı. Balkan memleketleriyle hem-hudûd havalide teşkîlât-ı mahsûsa yapıp hududun (...) müdâfa'ası husûsunda teslîhi. Efrâdın mezhep ve adetlerine tâbiyyette serbest olması,

10. Gümrük, posta ve telgraf vesaire gibi evvelce bazı cihetlere tahsîs kılınmış olan vâridât müstesnâ olmak üzere vâridâtın ihtiyâcât-ı mahalliyeye terk ve tahsîsî. Ormanları doğrudan doğruya veya bil-vasıta işletmek hakkının nahiyelere tefvîzi,
11. Vilâyât bütçeleri hakkında mukarrerat ittihâzı ve mesârifin murâkabesi hakkında mecâlis-i umûmiyyeye ihâle ve tefvîzi,
12. İhrak edilen mebâni ve mesâkinin tekrâr inşası için lâzım gelen paranın cem'ine medâr olmak üzere vâridâttan lüzûmu kadarının tahsîsi. Hasardide (Hasara uğramış) olan ahalinin (bir yere yerleştirilme) ve mesâkin-i muhterikenin inşâsına nezâret etmek üzere muhtelit ve müstakil bir komisyon teşkili. Müsâdere edili. Müsâdere edilbaddaki nizaname ahkâmına ri'âyet edilmek şartıyla sâhiplerine iâdesi¹⁷⁵.

Kapağının kırmızı renginden dolayı “Kırmızı kitap” diye isimlendirilen bu memorandum 22 delege tarafından imzalandı¹⁷⁶. Kırmızı kitabın içeriğinin İsmail Kemali tarafından hazırlandığı tahmin edilmektedir. Hazırlanan memorandum Çetine'deki Osmanlı temsilcisi Sadeddin Bey'e ve Avrupa ülkelerinin temsilcilerine gönderildi. İsmail Kemali ve arkadaşları meselenin çözümünde aracılığını temin etmek için, bir kopyasını da İngiliz Dış İşleri bakanı Edward Grey'e gönderdiler¹⁷⁷. Osmanlı İmparatorluğu ise Avrupalı devletlerin müdâhalesini engellemek ve isyancılarla görüşmek üzere Çetine'de bulunan temsilcisini görevlendirdi. Osmanlı Devleti meseleye daha mahalli bir görüntü vermek için aşağıdaki maddeleri teklif ediyordu:

1. Malisörlerin askerlik görevini kendi vilâyetlerinde, İşkodra veya İstanbul'da yapması,
2. Bayraktarların (yani kabile reislerinin) müdüriyet ve idare meclisleri azalıkları gibi mevki ve memuriyetlere tayin edilmesi,

¹⁷⁵ BOA, HR. SYS, dosya.no 140/19.

¹⁷⁶ P.Camillo Libardi, *İ primi moti patriotici albanesi nel 1910-1911-1912 specia nei Dukagjini*, II, Trento 1935, s. 134.

¹⁷⁷ Edith Durham, *Struggle for Scutari*, London 1914, s. 55-57.

3. Rüsûm ve tekâlîfât, ahalinin vakit ve hallerine göre tanzim edilecek ve tahsilat için mükellefin rüsum tekalifatını tesviyeye kesb-i kudret edinceye kadar intizar olunacaktır.
4. Hususıyla ağnam resmine gelince, bu resmi Memalik-i Osmaniye ahali-yi sâ'iresi nasıl veriyorlarsa, Malisörler de öylece ita edeceklerdir. Mamafih bunun miktârı da mükellefinin kuvve-yi maliyesine göre olacaktır. Ağnam rüsumuna dair kanun tadil edilecek ve bunun için Meclis-i Mebusan'a bir lâhiya-i kânûniye tevdi olunacaktır.
5. Malisörlerin teslim edecekleri esliha husûsî debboylarda muhafaza edilecek bilahure eshabına îade edebilmeleri için üzerlerine eslihanın esâmisi kaydedilecektir. Mevki ve meslekleri silâh taşımayı icap ettiren kimselere mukarrerât-ı mevcûdieye tevfi ken lüzûmu olan ruhsat tezkereleri verilecektir.
6. Malisörler Babialî'ye en ziyâde mektebe ihtiyâcı olan yerleri ve menafi-i ticariye için inşası muktezi yolları bildireceklerdir.
7. Hal-i sefâlet ve perişaniyyede olan ahâlî inşâat-ı umumiyede istihadam edilebileceklerdir. Malisya ve Kastriyati havalisinden Karadağ'a geçmiş olup da memleketlerine avdet eden muhtacîne bera-yı mu'âvenet para ve zahire tevzî edilecektir.
8. Bu tedâbirin mevki-i tatbîke vaz'ı bütün firarilerin dehâletine vâbeste olmayıp derhal icrâ edilecektir¹⁷⁸.

Çetine gazetesi "*Glas Vernagora*" af ilanını "kutsal giysilerle giyinen şeytan" olarak tanımlıyordu. Ona göre, isyancıların daha kolay işkence edilebilmesi için eve dönmeleri ve savunması için en temel aleti olan silahlarının teslimi isteniyordu¹⁷⁹. Açıkça, Karadağ çözümden yana değildi. İsyancıları baş eğmemesinden dolayı Şevket Turgut Paşa silahları teslim etme süresini 15 gün daha uzatmak zorunda kaldı.

¹⁷⁸ "Babialî'nin Müsaadat-ı Cedidesi", *Renin*, 30 Haziran 1327; "*LEKA*", 28 nanduar 1937, nr. VIII-XII, s. 393.

¹⁷⁹ P. Libardi, *a.g.k.*, s. 82.

III. BÖLÜM

İsyanı'n Sonu

I-1911 yılın Arnavut Katolik Malisörlerin İsyanı sonuna doğru

Askeri operasyonların yanı sıra, malisörlerin Greçe Memorandum'da belirtilen isteklerden vazgeçmeleri için Osmanlı hükümeti çaba gösterdi. Avrupa devletlerinin soruna müdahale edebileceklerinden dolayı, Osmanlı hükümeti diplomatik çözümler bulmak zorundaydı. Vatikan'ın malisörler üzerindeki etkisi herkesce bilinmekteydi. Bu yüzden Osmanlı Devleti, Vatikan'ın Malisörleri yatıştırması için Viyana'dan aracılık yapmasını rica etti. Bundan sonra Vatikan'ın isteğiyle, isyancılar ile Osmanlı Hükümeti arasında bir barış sağlamak amacıyla papazlardan oluşan bir grup kuruldu. Bu komisyonun başında İşkodra Piskoposu Yak Serreği, Gjergj Fishta ve Luigj Bumçi bulunuyordu¹⁸⁰. Bu liderler, savaştan vazgeçip evlerine dönmeleri için malisörlere nasihat verdiler¹⁸¹.

A- İşkodra Başpiskoposu Yak Serreği'nin Delegasyonu

İşkodra Başpiskoposu Yak Serreği'nin başında bulunduğu delegasyon 4 Temmuz 1911 tarihinde Podgoriçaya ulaştı¹⁸². Vardıkları yerde, her şeyi kontrolün altında bulundurmak isteyen Kral Nikolla'nın gönderdiği bir araba bekliyordu. Kralın sadık dostu Sokol Baci delegasyona her yerde eşlik ediyordu. Bu durum Osmanlı Hükümetinin temsilcisi Sadeddin Bey'in hiç hoşuna gitmedi. Dolayısıyla, delegasyon adına Kral Nikolla tarafından organize edilen seremoniye katılmayı reddetti¹⁸³. Osmanlı Hükümeti, malisörler ile ilgili sekiz maddelik bir teklif

¹⁸⁰ Luigj Bumçi, "Nga kujtimet e mija", Hylli i Drites, 1944, Nr.5, s. 16.

¹⁸¹ AIH, Vj-2-9-95, Baroni Gdad Pallavaçinit ne Stamboll, nr. 135.

¹⁸² Romeo Gurakuqi, a.g.k., s. 131-132.

¹⁸³ BOA, HR. SYS. dosya no. 142/22.

hazırlamıştı. Maddelerin içeriği Malisörlere mahalli alanda bazı kolaylıklar sağlıyordu. 10 Temmuz 1911 tarihinde Başpiskopos Yak Serreği, yaklaşık 300 Malisörün katıldığı bir toplantı organize etti. Bu toplantıda, Malisörlere isyana son vermelerini tavsiye etti. Karşı taraf ise “Greçe”nin talepleri yerine getirilmeden bundan vazgeçmeyeceklerini söyleyerek bu teklifi reddettiler¹⁸⁴. Bu mesele ile ilgili İtalyan gazetesi “Corriere d’Italia” Başpiskopos Yak Serreği hükümetin sağladığı kolaylıkları bildirmek için malisörlerle birkaç kez toplandı, ama her zaman olumsuz cevap aldı” diye yazdı¹⁸⁵. 16 Temmuz 1911 tarihinde malisörlerle konuşmak üzere Sadeddin Bey misyonun bir üyesini Triepşi Kilisesine gönderdi. Ama malisörler sadece reddetmekle kalmayarak, Berlin Kongresinde Karadağ’a verilen Arnavut topraklarının geri verilmesini istediler¹⁸⁶. İsyancılar, talepleri yerine getirilmeden köylerine dönmeyi düşünmüyorlardı. Malisörler, İşkodraya dönmeden önce 22 Temmuz 1911 tarihinde Başpiskoposa her türlü anlaşmaya karşı olduklarını belirten bir mektup gönderdiler. Misyonu yürüten üyelere göre, bu hareketin başarısız olması şu üç sebepten kaynaklanıyordu:

- 1) Malisörlerin Osmanlı hükümetine güvenmemesi.
- 2) İsyanın güney Arnavutluk’a da yayılacağına ilişkin haberlerinin yayılması.
- 3) Şevket Turgut Paşa’nın ağır askeri tedbirler alması¹⁸⁷.

B- İsyanın sona ermesi

Rusya ve Avusturya-Macaristan’ın araya girmesiyle 28 Temmuz 1911 tarihinde Osmanlı Hükümeti ile Karadağın arasında yeni bir anlaşma imzalandı¹⁸⁸.

¹⁸⁴ BOA, HR. SYS. dosya no. 142/23.

¹⁸⁵ Coriere d’Italia Nr.118, korrik 1911, s. 5.

¹⁸⁶ AIH, Vj-21-9-592, Baron Geisel Pallavoçinit ne Stamboll, Nr.135, dt 24 korrik 1911.

¹⁸⁷ AIH, Vj-21-20-2031, Raport i misionit te İmzot Serreqit, Gjergj Fishtes dhe Luigj Bumçit dhene valiut te Shkodres me 24 korrik 1911.

¹⁸⁸ BOA, HR. SYS. dosya no.147/58.

Anlaşmanın amacı Karadağ topraklarında bulunan malisörler sorununun çözülmesiydi. Buna göre Kral Nikolla Karadağ'daki, malisörleri 48 saat içinde buradan çıkararak eski topraklarına döndürceğine söz veriyordu¹⁸⁹. Diğer taraftan Osmanlı hükümeti İşkodra'nın yeni valisi Abdullah Paşa'yı yeni bir af ilan etmesi için yetkili kıldı. Yeni af 30 Temmuz'da Podgoriça şehrinde ilan edildi. Bu af Tuzi kaymakamı tarafından Türkçe, Fransızca ve Arnavutça olarak okundu. İlan edilen affın muhtevası şu maddelerden oluşuyordu:

- 1- Malisörler için aff-ı umumi ilan edilmesi
- 2- Malisörlerin askerliklerini İstanbul ve İşkodra kıtaatında yapmaları
- 3- Arnavutluk'ta görev yapacak olan memurların mahalli dili (Arnavutça) bilenler arasından seçilmesi
- 4- Mükellefiyet-i emiriyeye göre alınan vergilerin iki sene müddetle tecili
- 5- Ağnam vergisinin hududa yakın yerlerde tadili için özel kanun çıkarılması
- 6- Hükümet silah taşıma hakkını yalnız bekçi ve çobanlara tanıdığından, şehir ve pazarda silahla dolaşılmasının yasaklanması
- 7- Okul yapımına önem verilmesi, en azından ilkokul eğitimi verebilmek için çalışmaların yapılması, firarilerin yaşadığı yedi nahiyede şimdilik birer mekatib-i iptidai açılması ve birer öğretmen gönderilmesi
- 8- Yollar inşa edilmesi için gerekli tedbirlerin alınması
- 9- Evleri yanan firarilere evlerini yeniden inşa etmesi için hükümetin gerekli yardımı yapması, yardımın gerekli yerlerde kullanıldığının tespiti için her nahiyede bir komisyon oluşturulması, komisyonların hükümetten ve İşkodra piskoposunun tayin edeceği birer memur başkanlığında görev yapması
- 10- Hasarın tamiri için padişahça verilen 10.000 liranın bu komisyonlar nezaretinde kullanılması, yetmemesi halinde eksiğin tamamlanması
- 11- Firarilerin oturdukları yerlerin ziraata uygun olmaması nedeni ile geçimlerini sağlamak üzere ihtiyaç sahiplerine hasat zamanına kadar nüfus başına günde yarım kilo mısır buğdayı, aile sahibi olmayana bir defa için birer lira verilmesi¹⁹⁰.

¹⁸⁹ AIH, Vj-21-2-299, Telegram shifer, Nr.140, dt 28 korrik 1911, Ministria e Puneve te Jashtme Vjene.

¹⁹⁰ BOA, HR. SYS. dosya no. 149/9.

Bu tarihten sonra Sadeddin Bey, malisörlerin evlerine dönmeleri için Perşembe günü 3 Ağustosa kadar süre tanıdı. Aynı zamanda, Karadağın isyancıları kışkırtmaya devam etmesi durumunda, Osmanlı askerleri onları sınırların dışında da takip etmek zorunda kalacaklarını bildirdi. 2 Ağustosta yaklaşık 100 malisör Podgoriça'da toplandı. Sadeddin Bey yine malisörlere evlerine dönmelerini tavsiye etti¹⁹¹. Buraya, bazı generaller ile beraber Karadağ Savaş Bakanı da geldi. Bakan, malisörlere Kral Nikolla'nın isyanın sona ermesi yönünde samimi dileğini ilettili¹⁹². Kastrati ve Şkreli aşiretlerinin aksine Gruda ve Hoti'nin aşiretleri dönmeyi kabul etmediler. 4 Ağustosta malisörler son bir toplantı yaptılar ve katılanların çoğunluğu dönmeye karar verdiler¹⁹³. Bu aslında *de facto* (fiilen) olarak isyanın sonunu gösteriyordu. 5 ve 6 Ağustosta malisörlerin çoğu Büyük Malesiya'ya dönmüştü. Bu süreçte Trablusgarb'ta İtalya ile savaşmakta olan Osmanlı İmparatorluğu, malisörlere karşı tolerans gösterdi¹⁹⁴.

C- Arnavut- Osmanlı ilişkilerinde isyanın etkisi

Malisörler, evlerine Ağustosun başında dönmelerine rağmen bazıları Karadağ'da kaldı. Bunlar aslında Karadağ'ın ajan olarak kullandığı bazı aşiretlerin reisleriydi. Onlar, Osmanlı hükümeti tarafından cezalandırılacaklarından korkuyorlardı. Öbür taraftan, savaşa girmeye hazırlanan Karadağ, bu reisleri savaşta kullanmak istiyordu. Nitekim Balkan savaşlarında ve özellikle Hasan Rıza Paşa'nın İşkodra savunmasında, Karadağ'da kalan bu malisörler, Osmanlı Devletine karşı ön

¹⁹¹ BOA, HR. SYS. dosya no. 147/66.

¹⁹² AIH, Vj-21-7-753, Raport i konsullit austro-hungarez nga Cetina, Nr.55, date 8 gusht 1911, derguar Ministrise se Puneve te Jashtme Vjene.

¹⁹³ AIH, Vj-21-2-263, Raport i konsullit austro-hungarez nga Cetina, Nr.56 derguar Ministrise se Puneve te Jashtme Vjene.

¹⁹⁴ Daha geniş Bilgiler için bkz: Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, Trablusgarb ve Balkan savaşları Osmanlı Asyasının paylaşması için anlaşmalar*, Cilt: II, I.Kısım.

saflarda savaşmışlardır¹⁹⁵. 1911 yılındaki isyan, Arnavut halkı ve Osmanlı Devleti arasında büyük bir ayırımın meydana gelmesine sebep oldu. Bu ayırım mecliste yapılan tartışmalarda da görülebilir. Arnavut milletvekilleri Jön Türklerin takip ettiği politikaya karşı çıktılar. Kuzey Arnavutluk'un durumunun ele alındığı bir meclis tartışmasında Üsküp milletvekili Said Efendi: “ Özerkliğe alışmış ve cahil kalmış bir halkın birden bire kalkındırılması imkânsızdır. Zorla, baskıyla, terörle, küfür ve yıkımla uygulanan reformlar, bu durumda bulunan bir halkı ayağa kaldırmayacak. Bu uygulama, ülkenin kaosa sürüklenmesi anlamına gelir” diyordu¹⁹⁶. Preveze milletvekili Hamdi Bey “ Arnavutlar yüzlerine dikkat ettikleri gibi silahlara da dikkat ederler. Şimdi hükümet silahların teslimini istiyor, ama bu, halkı düşmanlarından (Sırp, Bulgarlar, Karadağlılar, Yunanlar) korumuyor. Şimdi soruyorum: Yapılan zulüm müdür, değil midir?” sözleriyle söylenenlere karşı çıktı¹⁹⁷.

Osmanlı İmparatorluğu diğer Güney Arnavutluk'un aşiretlerini sakinleştirmeye de çaba gösterdi. 30 Temmuz Tepelena'da ilan edilen afta bütün isyancıların affedileceği, Arnavutça eğitim yapan okullar açılacağı ve yol ve köprü inşa edileceği açıklandı¹⁹⁸. Bunun anlamı da, Jön Türklerin Arnavutlarla olan anlaşmazlığa bir an önce son vermek istemeleriydi. Arnavut milliyetçileri ise isyanı bütün Arnavutluk'a yaymaya ve onu idare etmeleri için bir merkez kurmaya çalıştılar ancak bunu başaramadılar¹⁹⁹. Bunun sebebi de malisörlerin bu isyana milli duygular Karadağ'ın tahriki sonucunda girmiş olmalarıydı²⁰⁰.

¹⁹⁵ Abdurrahman Nazif, *İşkodra Müdaafası*, İstanbul 1933 s. 55; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, *Balkan Harbi, Garp Odusu, Karadağ Cephesi*, III.Cilt, 3.Kısım, s.11; *İşkodra Savunması ve Hasan Rıza Paşa*, s.54.

¹⁹⁶ Skender Rizaj, *Arnavutların Bağımsızlık Savaşı ve Balkanların Kaybedilmesi Hakkında Türk Kaynakları (1908-1912)*, İstanbul 2003, s. 154.

¹⁹⁷ *A.g.k.*, s.155-156.

¹⁹⁸ “*Liri e Shqiperise*”, Sofje, Nr.1, shtator 1911, s. 1.

¹⁹⁹ *Historia e Shqiperise, a.g.k.*, s. 463.

²⁰⁰ Ramiz Abdyli, «Kryengritja e vitit 1911 sipas disa dokumentave angleze», *Studime Historike*, Nr.1-2, Tirane 2007, s.190.

SONUÇ

1911 yılında patlak veren Arnavut malisörlerin isyanı yukarıda da ifade edildiği gibi Jön Türklerin bu bölgede uygulamaya koydukları yanlış politikaların bir sonucuydu. Bu politikalar Arnavutluk'un kuzeyinde yaşayan aşiretlerin tepkisine sebep oldu. İşkodra vilayetine doğru sınırlarını genişletmek isteyen Karadağ bu kargaşa ortamından yararlanmak için çeşitli girişimlerde bulundu. Kral Nikola ve hükümeti aylarca çok sayıda malisörü besleyip, koruduktan sonra onları Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırttılar. Bu hareketleri karşısında önceleri desteklerini almayı düşündüğü Avrupa Devletleri ve Rusya'nın olumsuz tavırlarıyla karşılaştılar.

Arnavut isyancıları kendi topraklarında barındırması, Karadağ'da ticaretin gerilemesine ve ekonomik krizin çıkmasına sebep oldu. Böyle bir durum halkın hükümete karşı tepkisini de beraberinde getirdi. Kralın en çok güvendiği iki general Vukotić ve Marinoviç başarısız çatışmalardan sonra bu maceranın bir an önce bitirilmesi görüşünde birleşti. Bütün olanlara rağmen Malisörler ile Osmanlı İmparatorluğu arasında arabuluculuk rolü oynayan Kral Nikola'nın itibarı arttı. Osmanlıya karşı düşmanca tavırlar sergileyen Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan mevcut durumda toprak kazanımı gibi bir şeye muvaffak olamayacaklarını bilmelerine rağmen İsyancılar silah satışını sürdürdüler. Çünkü isyanın Arnavut vilayetlerinden koparmak istedikleri Kosova ve Güney Arnavutluk'a yayılmaması bu ülkelerin işine geliyordu.

İtalya ise üç nedenden dolayı bu isyanda önemli bir rol oynadı.

1. Osmanlı İmparatorluğunun zayıflaması, İtalya'nın planladığı Trablusgarp işgalini kolaylaştıracaktı.
2. İtalya kralı Viktor Emanuel, Kral Nikola'nın kızıyla evlenmesi dolayısıyla, İtalya ile Karadağ arasında oluşan akrabalık bağı.

3. İsyancıların katolik olmasından dolayı İtalya'nın onlara özel bir alaka duyması.

Osmanlı İmparatorluğunun topraklarında Katoliklerin koruyuculuğunu üstlenen Avusturya-Macaristan ilk başta isyancılara yardım ettilerse de daha sonra Balkanlardaki Slav ve özellikle Rus nüfuzun artmasının vereceği endişe ile Karadağ'a ve isyancılara isyanlarından vazgeçmeleri için baskıda bulundu.

Bu isyan Osmanlı İmparatorluğunu hem insanî hem de malî bakımdan olumsuz etkiledi. Özellikle halkın huzurunun bozulmasına sebep oldu. İsyanın meydana geldiği bölge maddî ve manevî olarak çok ağır darbe aldı. İsyan bölgesinde pek çok ev yıkılırken bölge halkının temel geçim kaynağı olan tarım neredeyse yok oldu. Buna ek olarak kışın ağır şartları, yaşanan sıkıntıları bir kat daha artırdı. Cahillik ve fakirlik bölge halkının Balkan savaşlarında Osmanlı devletine karşı takındıkları olumsuz tavırda baş aktör olarak boy göstermektedir.

Bu isyan Arnavut milliyetçi hareketinin daha da güçlenmesine sebep oldu. Daha önce özerklik talep eden bu hareket, isyandan sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndan Arnavutluk'un bağımsızlığını talep ediyordu.

Resneli Niyazi Beyin çetesi

Resneli Niyazi Beyin çetesi

Resim 1.1

۱۰ تموز اغلا در حرت ۱۳۵۱ دکنه فایندو

10 Temmuz'da İlan-ı Hürriyet, ahali ve askerın nümayişleri

Resim 1.2

ارناتودو گونغا لرينه ۱۰ تموزده ضاستري زيارتلىرى

Arnavut Kegalarının 10 Temmuz'da Manastır'ı ziyaretleri

Resim 1.3

ارنادو طوسقا مسافيرينو نا محوزده ضايريه زيارتي

Arnavut Toska misafirlerinin 10 Temmuz'da Manastır'ı ziyaretleri

Resim 1.4

چرچيز و آدم بيلك چتەك آرنادو توسكالارى

Çerçiz ve Adem Beylerin çetesi Arnavut Toskaları

Resim 1.5

Çerçiz

Adem

Arnavut çetecileri

Resim 1.6

Çete reisleri

Resim 1.7

با غانده جلدی هر بونه چنای یارک هیک فاسرده جهل ایندیکه اعدوه شادمانی

14 Nisan'da (27 Nisan 1909) cülus-u hümayun-u cenab-ı padişahı'nin Manastır'da hasıl ettiği ilan-ı şadmanı

Resim 1.8

حاشی مشرود طیب اولاد سوکلیق یارت ه عظامه محمد رشاد خان ه عفرینک جلدی همیونیزه
منه حاکمیت خونانی اولاده دی

Hami-i Meşrutiyet olan sevgili Padişah Sultan Reşad Han-ı Hamis Hazretinin
cülüs-u hümayunlarında Manastır hükümet konağı önünde dua

Resim 1.9

میتھ جتو دیرہ قونڈہ

Hürriyetten sonra Debre Kongresi

Resim 2.0

Manastır'lıların Debre Kongresine hareketleri

Resim 2.1

اسکب و متروچه جفت ارتا و درون هر قدم اسفنا

Üsküp ve Metroviçe hattının Arnavutların tarafından işgali

Resim 2.2

۱۴۲۲ سنه کوردلوقده عيبار

دېنه نهري اوزرينه کوردلوقده

1326 (1910) senesi Arnavutluk'a isyan. / Drin nehri üzerinde kankadim köprü.

Resim 2.3

شوكه بلور خود ياشانك بين

ارنادور لقه جبل بشاريه سف عاصده اناضف

Şevket Turgut Paşa'nın maiyeti. / Arnavuytluk'ta cebel bataryasının asilere endahtı

Resim 2.4

هڪٽه اردوڪي

هڪٽه اردوڪي خاڪه

Hareket ordusu. / Şevket Turgut Paşa ve Hareket Ordusu zabitanı.

Resim 2.5

Şevket Turgut Paşa ve Manastır erkan-ı askerisi

Resim 2.6

KAYNAKÇA:

Arşiv Belgeleri:

Arkivi Qendror i Shtetit - Arnavutluk Devlet Arşivi

Arkivi i Insitutit te Historise - Tarih Enstitüsü Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Gazete ve Dergiler:

“Tercüman-ı Hakikat”

“Leka”

“Perpjekja Shqiptare”

“Shqiptari”

“Liri e Shqiperise”

“Koha”

“Renin”

“Senin”

“Rumili”

“Yeni İkdam”

“İttihad”

“Sabah”

Araştırma ve İncelemeler:

ANDERSON, Matthew Smith (2001), **Doğu Sorunu** 1774-1923, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

ALPAN, Necip (1978), **Prizren Birliği ve Arnavutlar**, Çağdaş Basımevi, Ankara

ABDYLI, Ramiz (2004), **Levizja Kombetare Shqiptare** 1911-1912, Libri II, İnsituti i Historise Prishtine

ABDYLI, Ramiz (1996), «**Shtypi bullgar mbi kryengritjen e pergjithshme shqiptare te vitit 1912**», Kosova 18/19, Prishtine

ABDYLI, Tahir (2003), **Hasan Prishtina**, GME, Prishtine

AYDONYAN, Aram (1975), **Balkan Harbi Tarihi**, Sander Yayınları, İstanbul

- BARTL, Peter (2006), **Myслиmanet ne levizjen per pavaresi kombetare**, Dituria, Tirane
- BARTL, Peter (2008), **Shqiptaret**, İnstituti i Dialogut & Komunikimit, Tirane
- BOZBORA, Nuray (2002), **Shqiperia dhe nacionalizmi shqiptar ne Perandorine Osmane**, Dituria, Tirane
- BEYDİLLİ, Kemal (1999), «**Balkanlar'da Dönüm Noktası 93 Bozgunu ve Sonrası**», BALKANLAR, Rumeli Vakfı Kültür Yayınları, İstanbul
- BELEGU, Xhafer (1939), **Lidhja Shqiptare e Prizrenit**, Tirane
- CANA, Zekeria (1977), «**Politika e serbise ndaj Levizjes Kombetare Shqiptare 1908-1912**», Gjurmime Albanologjike, seria e shekncave historike, VI/77, Prishtine
- ÇANDAR, Tevfik (1987), **Müntehib-i Saniden Seçmene**, V yayınları, Ankara
- DEMİREL, Fatmagül (2006), **Vilayet-i Selase (Selanik, Manastır, Kosova) Adli İslahatı**, Balkanlarda İslam Medenyeti, Tirane, Arnavutluk 4-7 Aralık 2003, IRCICA, İstanbul
- DURU, Kazım Nami (1959), **Arnavutluk ve Makedonya Hatıralarım**, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul
- DURU, Kazım Nami (1999), **Türkiyenin Çöküşü**, Hikmet Neşriyat, İstanbul
- DANIŞMEND, İsmail Hami (1947), **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, Türkiye Yayınevi, İstanbul, IV.Cilt
- DOÇI, Pal (1997), **Prend Doçi Abati i Mirdites**, Shtepia Botuese “Naim Frasheri”, Tirane
- DALLIU, İbrahim (2000), **Patriotizma ne Tirane**, Tirane
- DURHAM, Edith (1998), **Brenga e Ballkanit dhe vepra te tjera mbi Shqiperine dhe shqiptaret**, SHTEPIA Botuese “Naim Frasheri”, Tirane
- DURHAM, Edith (1914), **Strugle for Scutari**, E.Arnold, London
- ERDOĞAN Noyan, Abbas (2003), Prizren-Dersaadet: **Sultan II.Abdülhamid'in Yıldız Sarayı muhafızlığına getirilen Arnavut taburunun öyküsü**, Birün Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- ERASLAN, Cezmi, Olgun, Kenan (2006), **Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento**, 3F Yayınevi, İstanbul
- FRASHERİ, Mehdi (1938), **Lidhja e Prizrenit**, Tirane

FRASHERI, Kristo (1997), **Lidhja Shqiptare e Prizrenit 1878-1881**, “**Naim Fraheri**”, Tirane

Gjeografia Fizike e Shqiperise, Vellimi II, “Naim Frasher”, Tirane 1991

GAWRYCH, George (2007), **Gjysmehena dhe Shqiponja(Sundimi Otoman,İslamizimi dhe Shqiptaret 1874-1913)**, Bota Shqiptare, Tirane

GURAKUQI, Romeo (2002), **Kryengritja e Malesise se Mbishkodres**, PHOENIX, Shkoder

KALESHI, Hasan (1981), «**Türkler'in Balkanlar'a Girişi ve İslamlaştırma. Arnavut halkının etnik ve milli varlığının korunmasının sebepleri**», Tarih Enstitüsü Dergisi, sayı:10-11,sene:1979-1980, İ.Ü Edebiyat Fak.İst.

Historia e Shqiperise dhe e Shqiptareve, SİPRINT, Prizren 2001

Historia e Shqiperise II, Shtypshkronja “8 Nentori”, Tirane 1984

HOTI, Vehbi (2003), **Luigj Gurakuqi per shkollen shqipe dhe arsimin kombetare**, Camaj-Pipa, Shkoder

İşkodra Vilayeti Salnamesi 1892

İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları, Arba, İstanbul 2000

“İttihat ve Terakki Cemiyeti” DİA. XXIII, S.477-482

İVANAJ, Nikoll (1943), **Historia e Shqiperis se Re**, Tirane

I.S.SALLKİN (1955), **Buletini i shkencave shoqerore I**, Tirane

II.A bdülhamid Siyasi Hatıratım (1974) , dergah yayınları, İstanbul

JACQUES, Edwin E., **Shqiptaret**, cilt.I, Kadıköy-İstanbul

JACKH (1911), Neper **Kampin Ushtarak Turk**,

KARAL, Enver Ziya (2000), **Osmanlı Tarihi VIII.cilt**, TTK Basımevi, Ankara

KÜLÇE, Süleyman (1944), **Osmanlı Tarihinde Arnavutluk**, İzmir

LİBARDİ (1935), **İ primi moti patriottici albanesi nel 1910-1911-1912 specia nei Ducagini**, 1,2, Trento

LUARASI, Skender (1972), **İsa Boletini**, “8 Nentori”, Tirane

LOGORECCI, Anton (1976), **The Albanians**, Gollancz, London

MALCOLM, Noel (1999), **Kosova-Balkanların Anlamak İçin**, Çev. Özden Arıkan, Sabah Kitapçılık, İstanbul

MUSAJ, Fatmira (1987), **İsa Boletini 1864-1916**, “8 Nentori”, Tirane

MANDALARI, Oreste Camillo (1936), **Gl'Italiani per l'Indipendenza della Nazione Albanese. Un secolo di apostolato, Roma, Archivio storiografico dei reduci di guerra,**

MÜFİD ŞEMŞİ (2007), **El-Hakku Ya'lu Vela Yu'la Aleyh** (Şemsi Paşa, Arnavudluk, İttihat ve Terakki), Şehir Yayınları, İstanbul

NATHANAİLİ, Petrit (2006), **Marredheniet Nderkombetare**, cilt. I, Shtepia e Librit Universitar Tirane

OSMANLI ARŞİV BELGELERİNDE **Arnavutluk** (2008) , Hazırlayan: H.Yıldırım Aġanoġlu, SABAHETTİN Bayram, Başbakanlık Osmanlı Devlet Arřivleri Genel M¼d¼rl¼ġ¼, İstanbul

OKYAR, Fethi (1980), **¼ Devirde Bir Adam**, Terc¼man Trih Yayınları, İstanbul

ÖZTUNA, Yılmaz, **B¼y¼k T¼rkiye Tarihi**, VII.cilt, ÖT¼KEN Yayınları, İstanbul

ÖZTUNA, Yılmaz1 (977), **Rumeli'ni Kaybımız**, ÖT¼KEN Yayınları, İstanbul 1990

PUTO, Arben (2003), **Historia Diplomatike e ¼eshtjes Shqiptare, Akademia e Shkencave**, Tirane

PUTO, Arben, Pollo, Stefanaq (1981), **The Histori of Albania from its Origin to Present**, Routledge, London

PRELA, Zef (1965), **Problemi kombetar shqiptar dhe kultus protektorati austrohungarez** (Fundi i shek.XIX-te dhe fillimi i shek.XX), Studime Historike, nr.3

PUTO, Arben (1984), **¼eshtja shqiptare ne aktet nderkombetare te periudhes se imperializmit** (1867-1912), cilt.I, "8 Nentori", Tirane

POLLO, Stefanaq, Pulaha, Selami (1978), **Akte te Rilindjes Kombetare Shqiptare 1878-1912**, "Mihal Duri", Tirane

PETROTA, Giovanni (1950), **Svolgimento storica della cultura e della letteratura albaneze**, Palermo

PEPA, Petraq (1972), **Levizja per ¼lirim kombetare 1878-1912**, "8 Nentori", Tirane

RİCH, Normanv (2006), **Diplomacia e Fuqive te Medha 1814-1914**, Tirane

- RİZAJ, Skender (1993), **Dokumenta Angleze Mbi Lidhjen Shqiptare te Prizrenit dhe Fillimin e Copetimit te Ballkanit (1877-1885)**, cilt.I, Seksioni i Shkencave Historike, Prishtine
- ROHDE, Hans (1932), **Asya için Mücadele**, I.Kitap (Şark Meselesi), Askeri Matbaa İstanbul
- RRAHİMİ, Shukri (1972), **Kryengritjet Shqiptare ne Kosove 1908-1912**, Prishtine
- SİMAVİ, Lütfi (2007), **Sultan Mehmed Reşad Han'ın ve Halifenin Sarayında Gördüklerim**, Şehir Yayınları, İstanbul
- SCHİRO, G (1951), **Storia della letteratura albaneze**, Milano
- SKENDİ, Stavro (2000), **Zgjimi Kombetar Shqiptar 1878-1912**, PHOENIX, Tirane
- Sait Paşa'nın Hatıratı, cilt.I, İstanbul 1328/H 1910
- SİLİÇİ, Risto (1912), **Pasqyra e Diteve te Pergjakshme ne te pestin shekull te Shqypennis te robenueme**, Trieste
- SHPUZA, Gazment (2000), **Ne prag te pavarsise**, New York
- SHPUZA, Gazment (1966), «**Kryengritja shqiptare e vitit 1911**», Buletini shkencor, Nr.4, Tirane
- Türk Ansiklopedisi (1977), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul
- TÜNCER, Hüner (2003), **“Doğu Sorunu” ve Büyük Güçler (1853-1878)**, Ümit yayıncılık, Ankara
- Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları** (1999), Boğaziçi yayınları, İstanbul
- TAİPİ, Kasem (1933), **Zana Popullore**, Shkoder
- TANSU, Samih Nazif (1970), **Medalyonun Tersisi**, GÜR kitabevi, İstanbul
- TOKAY, Gül (1995), **Makedonya Sorunu (Jön Türk İhtilalinin Kökenleri 1903-1908)**, AFA Yayınları, İstanbul
- TOCCİ, Terenzion (1911), **Il Governo provvisorioe d'Albania**, Cosenza
- ULQİNİ, Kahreman (1991), **Bajraku ne organizimin e vjeter shoqeror (fundi I shek.XVII deri me 1912)**, Tirane
- UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1985
- ZAVALANI, Fehim (1936), **Komiteti Shqiptar i Manstririt dhe Ngjarje te Tjera**, "Perpjekja Shqiptare" Viti.I ,nr.2

Özgeçmiş

Hasan Bello 22.11.1982 Kavaja/Arnavutluk ‘ta doğdu. Aynı şehirde 1998–2001 yılları arasında “Aleksandır Moisiu” lisesini bitirdi. 2006 yılında İşkodra “Luigj Gurakuqi” Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih bölümünden mezun oldu. Kendisine Osmanlı son dönemi, Osmanlı Arnavutluk ilişkilerini çalışma sahası olarak belirleyen Hasan Bello’nun Arnavutça yayımlanmış iki adet kitabı bulunmaktadır. Türkçe ve İtalyanca bilmektedir.

Cep tel: 05557623415

hasan_kavaja@yahoo.com